

EUSKAL DANTZA
BASQUE DANCE

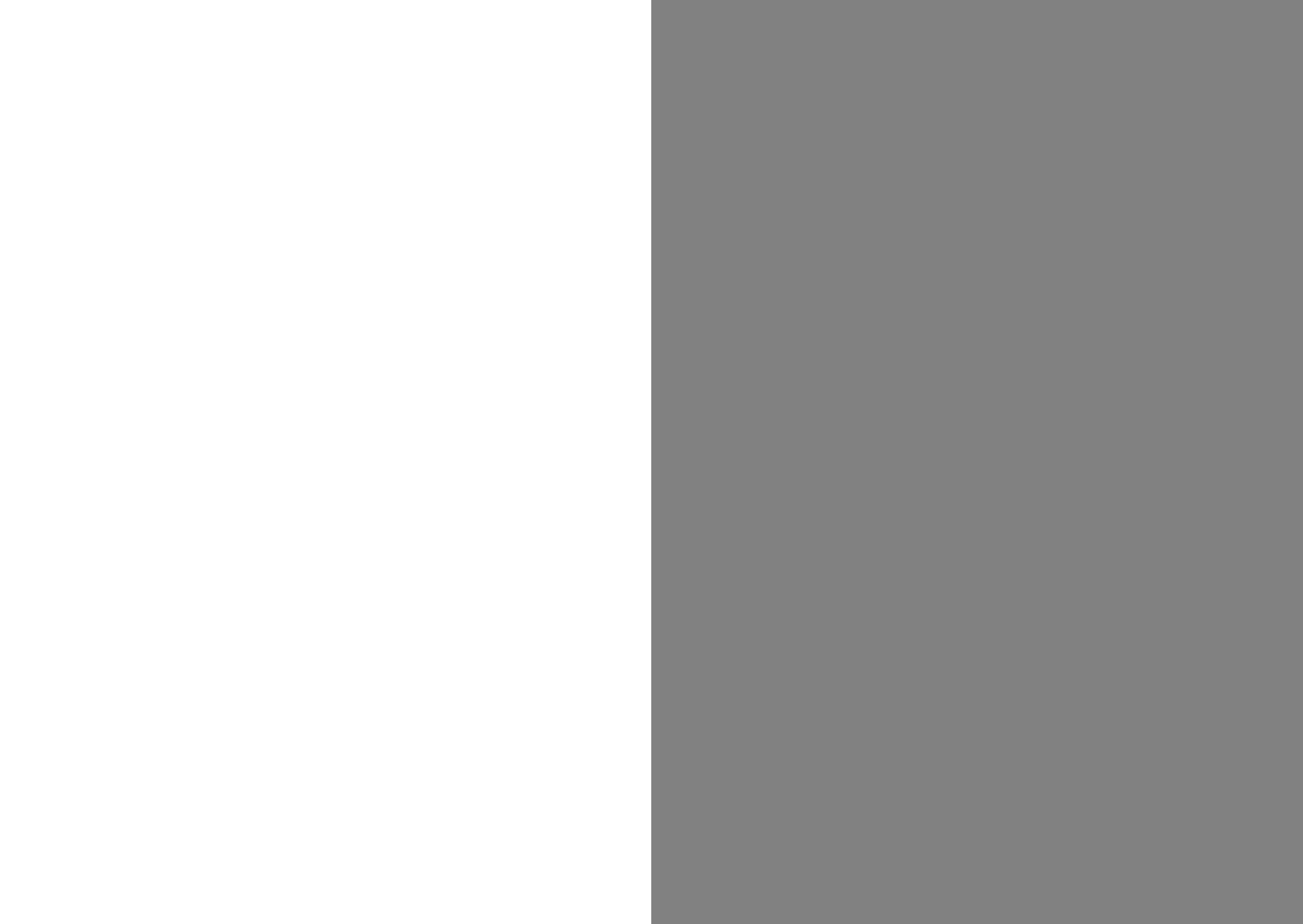
08

Oier Araolaza Arrieta

BASQUE.

ETXEPARE
EUSKAL
INSTITUTUA

EUSKAL DANTZA
BASQUE DANCE

Oier Araolaza Arrieta

BASQUE.

1	Euskara The Basque Language
2	Literatura Literature
3	Musika klasikoa Classical Music
4	Euskal kantagintza: pop, rock, folk Basque Songwriting: pop, rock, folk
5	Artea Art
6	Zinema Cinema
7	Arkitektura eta diseinua Architecture and Design
8	Euskal dantza Basque Dance
9	Bertsolaritza <i>Bertsolaritza</i>
10	Tradizioak Traditions
11	Sukaldaritza Cuisine
12	Antzerkia Theatre

Etxepare Euskal Institutuak sortutako bilduma honek hamabi kultura-adierazpide bildu ditu. Guztiak kate bakarraren katebegiak dira, hizkuntza berak, lurralde komunak eta denbora-mugarri berberak zeharkatzen dituztelako. Kulturaren eskutik, euskararen lurraldean tradizioa eta abangoardia nola uztartu diren jasoko duzu. Kulturaren leihotik, bertakoaren eta kanpokoaren topalekua erakutsiko dizugu. Kulturaren taupadatik, nondik gatozen, non gauden eta nora goazen jakiteko aukera izango duzu. Liburu sorta hau abiapuntu bat da, zugar jakin-mina eragin eta euskal kultura sakonago ezagutzeko gogoia piztea du helburu.

This collection created by the Etxepare Basque Institute brings together twelve cultural disciplines, all of them intertwined as they share language, land and history. Hand in hand with our culture, we invite you to witness the fusion of tradition and innovation, the melding of local and foreign. In short, we invite you to learn where we come from, where we are now and where we're heading. This set of books is a launchpad intended to spark your curiosity.

EUSKAL DANTZA BASQUE DANCE

Oier Araolaza Arrieta

10	Euskal dantza, euskaldunon gorputz-hizkuntza	Basque Dance, Basque Corporeal Language
14	‘Pas de basque’	‘Pas de Basque’
20	Neguko festak, inauteriak dantzan	Winter Festivals, Carnival in Dance
28	Negua joan, uda etorri, eta dantzan berriz	Winter Goes, Summer Comes, and Dance Goes On
36	Dantza tradizionalen loraldia	The Flourishing of Traditional Dance
48	Dantzaldi gidatuak eta dantzazaleak	Guided Dances and the Passion for Dance
50	Euskal dantzarien diaspora	The Basque Dance Diaspora
56	Dantza-maitaleak	Dance Lovers
58	Sortzaile glokalak	Glocal Artists
64	Dantza-egutegia	Dance Calendar
68	Bibliografia laburra	Short Bibliography

Nola lortu du Mendebaleko Europako berezko hizkuntzen artean indoeuroparra ez den bakarrak bere lekua hartzea XXI. mendean? Zertan datza euskal kultura gaur egun eta zertan bereizten da besteengandik? Zer presentzia merezi du nazioartean?

Liburu hauen bidez, Etxepare Euskal Institutuak erantzun batzuk proposatu nahi ditu, beste kultura eta identitate batzuei eskua luzatzeko asmoz. Elkar ezagutzea baita elkar estimatzeko eta ulertzeko modu bakarra. Ongi etorri.

How has the only indigenous language of Western Europe that is not of Indo-European origin achieved its own place in the 21st century? What is Basque culture and what sets it apart from others? What international presence does it deserve?

Through the books that make up this collection, the Etxepare Basque Institute would like to offer a series of responses to reach out to other cultures and identities. The better we know each other, the more we appreciate each other. Ongi etorri.

Euskal dantza, euskaldunon gorputz-hizkuntza

Tokian tokiko dantza tradizionalekin hasi eta abangoardiako antzerki fisikoraino, euskal dantzak nortasun bereziko eskaintza zabala eta anitza du dantzaz gozatu nahi duenarentzat. Euskaldunek beren kulturarekiko erakutsi duten atxikimenduari esker, tradiziozko dantza-errepertorio aberatsak eta ikusgarriak iraun du Euskal Herrian, eta gizarte-aldaketei egokitu ahal izateko bere burua berritzen asmatu du. Ohiko festa-egutegian txertatuta, ikuskizun-programazioan integratuta edo gizarte mediatikoaren protokolo-beharrei erantzunez, dantza bizi-bizi dago euskal kulturaren egunerokoan.

Kultura orotan, gizarte guztietan, ahozko hizkuntzarekin batera bada beste lengoaia bat komunikatzeko, sentitzeko, adierazteko, konpartitzeko, azken batean, bizitzeko erabiltzen duguna: dantza. Gorputza patroiermitikoen arabera mugimenduan jarri eta, hitz egiteko beharrik gabe, komunikazioaren txinparta pizten da. Kultura guztietan dantzatzen dira emakumeak eta gizonak, eta euskaldunek ere badute dantzarako sena, hots, gorputza musikarekin astintzeko premia. Ahozko hizkuntzaren biziberritzea hauspotu duten bezala, gorputzaren lengoaia ere nabarmen biziberritu dute. Hala, egungo euskal dantzariak koreografia-ondare aberatsa eta sorkuntzarako dantza-lengoaia garaikidea eskura ditu.

1. Aurrekua. Kezka dantza-taldea. Eibar, 2017.

Basque Dance, Basque Corporeal Language

1. *Aurreku*. Kezka dance group. Eibar (Gipuzkoa), 2017.

From traditional local dances to vanguard physical theatre, Basque dance offers a wide and varied spectrum reflecting a particular identity for anyone who enjoys dance. Thanks to the attachment Basques like to show towards their culture, a rich and spectacular repertoire of traditional dance has been preserved in the Basque Country. Moreover, it has also been able to modernise in the face of social change. An essential part of the traditional festival calendar, an integral part of performance programmes and responding to the necessary protocols of a media society, Basque dance is a key feature of daily cultural life.

Within culture in general in all societies, including those based on oral culture, there is another language we use to communicate, feel, express, share and, ultimately, to live: dance. The body starts moving according to rhythmic patterns and, without any need to speak, produces sparks of communication. Women and men dance in all cultures, and Basques also have the dance instinct, that is, the need to move their bodies to music. Just as oral language has been revived in the manner of a fire being fanned by a pair of bellows, so corporeal language has also been revived significantly. Thus, Basque dancers nowadays share both a rich choreographic heritage and a creative contemporary language.

Such devotion to dance means that, to this day, local festivals, celebrations and ceremonies are full of dances. A strong choreographic culture has bequeathed solid dance skills both to those that practice traditional Basque dance as well as those who are triumphing within the world of classical and contemporary dance. One only has to look at the success of so many Basque dancers all over the world. Just as the first ever dance company, created in Paris in the seventeenth century, was made up of Basques, so today one finds Basques among the most important international ballet companies.

Numerous repeated references to Basques' proclivity for dance have made them a cliché. Strabo, in his description of the peoples inhabiting the northern part of the Iberian Peninsula in the second century BCE, imagined them dancing; and since then, dance has often appeared in travellers' descriptions of Basques. Yet clichés, even when grounded in some truth as well, may clarify one area at the expense of confusing another. Realising that the Basques' language, *Euskara*, differs significantly from the structure of the languages that surround it, along the way, through cliché, Basque dance has been imbued with a kind of separate or distinct quality.

In the rich context of traditional European dance, Basque dance has both common and distinctive features. As regards the festival calendar, winter request circuits, archetypal masquerades, carnival celebratory programmes and choreographic genres, one might say we are the cousins of a large family of dance, music, festivals and traditions throughout Western Europe. We share one single broad and rich traditional culture, even though each has its own features. Some of these particularities acquired a growing importance in Basque dance during the twentieth

Dantzarako zaletasun horrek tokian tokiko festak, ospakizunak eta errituak dantzaz bete ditu gaurdaino. Kultura koreografiko indartsuak dantzari trebeak eman ditu, hala euskal dantza tradizionalan ari direnak nola dantza klasikoan eta garaikidean arrakastaz munduan barrena dantzari ari direnak. Parisen, XVII. mendean, sortu zen lehen dantza-konpainia euskal dantzariak egon ziren moduan, gaur egun nazioarteko ballet-konpainia handietan ari dira baita ere euskal dantzariak.

Euskaldunon dantzarako zaletasuna erakusten duten zenbait aipu, erabiliaren erabiliaz, topiko bihurtu ditugu. Estrabonek, Kristo aurreko II. mendean, Iberiar penintsulako iparraldeko herritarrei buruz idatzitakoetan dantzan irudikatu zituen, eta harrezkero bidaiariak euskaldunoi buruz egindako deskribapenetan dantza maiz agertu da. Baina topikoek, oinarri zuzena duten kasuetan ere, eremu bat argiztatu ahala beste bat itzalez betetzen dute. Euskaldunon hizkuntza, euskara, inguruko hizkuntzekiko egitura aldetik eta jatorriz berezia dela jakinik, euskal dantzari ere topikoen bidez nolabaiteko apartekotasuna egotzi zaio.

Europako dantza tradizionalen testuinguru aberatsean, euskal dantzak ezaugarri komunak eta bereziak ditu. Festa-egutegia, neguko eske-errondak, mozorroen arketipoak, inauterien ospakizun-egiturak eta koreografia-generoak aintzat hartuta, Europako mendebalde osoa biltzen duen dantzen, musiken, festen eta tradizioen familia handiaren lehengusu-lehengusinak garela ohart gaitezke. Kultura tradizional zabal eta aberats bakarra konpartitzen dugu, nahiz eta bakoitzak bere ezaugarri propioak dituen. Bereizgarri horietako batzuk asko indartu ditu euskal dantzak XX. mendean eta, ondorioz, erabat desberdinak garela sinestera iritsi gara.

Erromantizismoaren eta nazionalismoaren eraginez, azken ehun urteotan kultura tradizionalarekiko interesa piztu, eta folklorea babesteko saiakerak egin dira. Euskal dantzak berpiztuak, lurperatuak, eraldatuak, berreginak, berreskuratuak eta berrasmatuak izan dira behin eta berriz. Gizarte mediatikoan eta globalizatuan, moda eta periferia komplexuen eraginez, berdintzeko eta homogeneizatzeko indarrak dira nagusi. Horien guztien aurrean, desberdintasunak eta marka bereizgarriak nortasunari eusteko defentsak bilakatu dira. Hala, tradizioetik datozen dantzek herrien nortasun bereziak irudikatzeko funtzioa bereganatu dute. Berritzearen zoroak liluratzen gaitu, baina sustraietara itzultzen gara behin eta berriz uniformetasunaren itsasoan bereziko gaituzten ezaugarrien bila.

2. *Oyarzun*. Fandangoa Oiartzunen, 1839.

2. *Oyarzun*. Fandango in Oiartzun (Gipuzkoa), 1839.

century and, consequently, we began to believe that we were quite different.

Influenced by Romanticism and nationalism, and following a new interest in traditional culture during the last one hundred years, many essays have been published in defence of folklore. Basque dances have been resurrected, buried, transformed, reconstructed, recovered and reconfigured time and time again. In a globalised media society influenced by complex trends and peripheries, levelling and homogenizing forces now dominate. In the face of all that, differences and distinctive markers have become pillars of defending identity. Thus, dances that originate in tradition have taken on the function of representing peoples' different identities. The shock of the new fascinates us, yet we return to our roots over and over again in search of features that will separate us from the sea of uniformity.

3. Euskal emakumea dantzan, XVI. mendea.

3. Basque woman dancing, 16th century.

'Pas de basque'

Ezpata-dantzak, trokeo-dantzak eta soka-dantzak dantza-molde zabalduak izan dira XVI. mendetik aurrera Euskal Herrian. Erritual, protokolo, ospakizun berezi, Corpus egun, San Joan eta tokian tokiko santutegiaren arabera jai-egun handienetan ezpata-dantzak izan dira izar distiratsuenak. Erritualaren ondoko festan zein iganderoko olgetan, euskaldunek soka-dantzak dantzatzeko zaletasuna izan dute.

Protokolorako nahiz festarako, ondo prestatutako dantzariak izango ziren 1660ko maiatzean Luis XIV.ak Lapurdin ikusi

'Pas de basque'

The *ezpata-dantzak* (sword-dances), *trokeo-dantzak* (dances with sticks and small shields) and *soka-dantzak* (rope-dances) have been widespread forms of dance in the Basque Country since the sixteenth century. The *ezpata-dantzak* have been the shining stars of major festivals associated with ceremonies, protocols, special celebrations, Corpus Christi, San Joan (Saint John's Eve) and local saint's day commemorations. Basques have had a penchant, too, for dancing the *soka-dantzak* in post-festival rituals as well as during leisure time on Sundays.

Whether because of protocol or a festival, the dancers that Louis XIV witnessed in May 1660 in Lapurdi (Labourd) would have been well prepared. It was the state wedding of Louis and Maria Theresa of Austria, and they held the wedding celebrations in Donibane Lohizune (Saint-Jean-de-Luz). It is said that these dancers made a strong impression on the *Sun King* back in Paris and, a year later, in 1661, when he created a dance academy he apparently called on several Basque dancers to join. Perhaps this is why the term *pas de basque* (Basque step) appears in the classical dance repertoire. The *pas de basque* or *saut de basque* are danced in all ballet schools. They are the only steps that maintain their original name in the classical dance repertoire.

We do not know what traces the Basque dancers who appeared in that first dance academy in Paris left. Apart from that striking name taken from classical dance we have little idea of the extent of Basque influence on the evolution of ballet. Contending that Basque dance may be the "mother" of classical ballet, similarities between the dances of Gipuzkoa and Zuberoa and academic dance are often emphasised. But we must confess that the shadow of myth stretches a long way, and, apart from these scarce pieces of data, we know next to nothing about this.

Whatever the case, there are clearly choreographic similarities, and not just between Basque dance and classical dance. By studying step-by-step the Morris dances in England, the Bolero school in Spain, the *Karaktare* dances in Provence, or the *Călușari* dances in Romania, one can find some remarkable similarities. As Juan Antonio Urbeltz explains, one can find in eighteenth- and nineteenth-century military academies the same repertoire and dance didactics employed from the sixteenth century onwards by dance instructors at European courts; as well as in a book on Gipuzkoan dances published in 1824 by Juan Inazio Iztueta, from Zaldibia.

Initially the Romantic movement, and later nationalism, began to champion music and dance styles that were disappearing as a result of a crisis in rural society. In the late nineteenth and early twentieth centuries, several Basque Festivals chose some examples of traditional culture that were on the road to disappearing and presented them in a non-typical celebratory programme. At the same time, the Basque Nationalist Party adapted and disseminated a symbolic leisure programme as a complement to its political programme. Sabino Arana (the founder of Basque nationalism) chose a dancer from the district of Durango (Biscay) as the passionate image that best reflected Basque identity; and through the *Batzoki* (the party social centre or club) network, young people from all over the Basque Country began to do the *ezpata-dantzak*.

On the one hand, led by Resurrección María Azkue and José Gonzalo Zulaika (known more commonly as Aita Donostia), a culture thought to

zituenak. Frantziako erregearen eta Austriako María Teresaren artekoa estatu-erregimenaren izan zen, eta neurriko ezteiak ospatu zituzten Donibane Lohizunen. Diotenez, bertan ikusitako dantzarien oroitzapena Parisera eraman zuen *Eguzki Erregeak* eta, urtebete beranduago, 1661an, dantzaren akademia sortu zuenean, hainbat euskal dantzari deitu omen zituen bertara. Horren ondorio ote dira dantza klasikoaren izendegian ageri zaizkigun «euskal urratsak»? *Pas de basque* edo *saut de basque* ballet-eskola guztietan dantzatzeko dira. Dantza klasikoaren izendegian jatorrizko izendapena duten urrats bakarrak dira.

Ez dakigu Pariseko lehen dantza-akademia horretan aritu ziren euskal dantzariak zer-nolako arrastoa utzi zuten. Dantza klasikoan jasotako izen deigarri horiez gain, ezer gutxi dakigu balletaren bilakaeran euskaldunek izan zuten eraginaz. Euskal dantza ballet klasikoaren ama izan daitekeela argudiatzeko, maiz Gipuzkoako eta Zuberoako dantzek dantza akademikoarekin dituzten antzekotasunak azpimarratzen dira. Baina aitortu behar dugu gaiari buruzko ikerketen soka baino luzeagoa dela mitoaren itzala eta, aipatutako datu urriez harago, horri buruz ezer gutxi dakigula.

Nolanahi ere, koreografia-antzekotasunak daudenik ez da zalantzan jartzen, eta ez bakarrik euskal dantza eta dantza klasikoaren artean. Ingalaterrako Morris dantzak, Espainiako Eskola Boleroa, Proventzako *karaktere* dantzak edo Errumaniako Călușari dantzak urratsez urrats aztertuz gero, harrigarriak dira aurki daitezkeen antzekotasunak. Juan Antonio Urbeltzek azaldu duenez, XVI. mendetik aurrera Europako gorteetan dantza-maisuek jorrotzen zuten errepertorio eta dantzaren didaktika berak aurki daitezke XVIII. eta XIX. mendeetako akademia militarretan, baita Juan Inazio Iztueta zaldibiarrek 1824an argitaratutako Gipuzkoako dantzei buruzko liburuan ere.

Mugimendu erromantikoak lehenengo eta nazionalismoak ondoren, nekazaritza-gizartearen krisiaren ondorioz bertan behera geratzen ari ziren musika- eta dantza-moldeak sustatu zituzten. XIX. mende bukaeran eta XX.aren hasieran Euskal Festek desagertze bidean zegoen kultura tradizionalaren ale batzuk aukeratu, eta ezohiko ospakizun-programa batean aurkeztu zituzten. Aldi berean, Eusko Alderdi Jeltzaleak, bere programa politikoaren osagarri, programa ludiko-sinboliko bat egokitu zuen eta zabaltzeari ekin zion. Durangaldeko dantzari-dantza hautatu zuen Sabino Aranak euskal nortasuna egokien islatzen zuen irudi gartsutzat, eta Batzoki-sarearen bidez Euskal Herri osoko gazteak jarri zituzten ezpata-dantza dantzatzeko.

Alde batetik, Resurrección María Azkue eta José Gonzalo Zulaika *Aita Donostia* gidari zirela, folkloreak alorrean ustez desagertzen ari zen kultura erreskatatzeko edo gutxienez biltzeko ahaleginak egiten ari ziren. Bestetik, abangoardiako korrante artistikoen emankortasunak erakarrira sorkuntza puri-purian zegoen. Europa osoa korritu berri zuten errusiar ballet folklorikoek harridura- eta emozio-arrasto sakonak utzi berriak zituzten. Euskal musika eta dantzak lehengai bikainak izanda, eszenaratze- eta balletizazio-joerak baliatuz beste horrenbeste egiteko batu ziren hainbat euskal ekintzaile. Segundo Olaeta Elai-Alai taldea sortu zuen Gernikan 1927an eta, urtebete beranduago, *Saski Naski* ikuskizuna aurkeztu zuten Donostian, bertan Orfeoiko kantariak, Orkestra sinfonikoak, eta Donostiako, Berrizko, Izturako eta Atharratzeko dantzariak parte hartu zuten.

Bilketa-, ikerketa-, sustatze- eta sorkuntza-lanetan bizi-biziaz izan ziren gerra aurreko urteak. 36ko gerrak errotik eten zuen mugimendu hura, baina hondamendiaren erdian bi ekimen loratu ziren. Olaetaren Elai-Alaik

4. Aurrekua Zarautzen XX. mende hasieran.

4. Aurreku in Zarautz (Gipuzkoa) in the early 20th century.

be disappearing was recovered, or at least efforts were made to record it, in the field of folklore. On the other, artistic creativity was blossoming as a consequence of avant-garde artistic currents. The Russian folklore ballets touring throughout Europe left in their wake astonishment and new profound emotional effects. Since Basque music and dances were excellent raw material, many Basque performers embraced them as good as any other and worthy of bringing to the stage in ballet form. Segundo Olaeta formed the Elai-Alai dance group in Gernika in 1927 and, the following year, the performance *Saski Naski* premiered in San Sebastian with the participation there of the San Sebastian Choral Society, the symphony orchestra, and dancers from San Sebastian, Berriz (Biscay), Izturza (Nafarroa Beherea/Basse Navarre) and Atharratz (Zuberoa/Soule).

In the years before the outbreak of the Spanish Civil War (1936–1939), a great deal of time and effort were devoted to the work of collecting, researching, promoting and creating. The war put a stop to this movement, but in the midst of the destruction, two initiatives flowered. Olaeta's Elai-Alai spread its wings and that orphans' group flew to Europe, becoming ambassadors of Basque culture in the process. In France, the group met with choreographic and musical ambassadors organised by the Basque Government itself: Eresoinka. With the aim of waging a cultural and publicity war, the Basque Government had gathered together Basque singers, musicians, dancers and artists in a large group. After rehearsing in Sara (Sare, Lapurdi), they performed, amongst other places, in Paris, Brussels, Amsterdam, The Hague, Rotterdam and London.

With the war lost, the dancers of Eresoinka and Elai-Alai were unable to return home. Some of them settled in Lapurdi while others, becoming nomadic artists, continued to promote Basque culture and dance by touring

hegoak astindu eta Europara hegan egin zuen, hala umezurtz-talde hura euskal kulturaren enbaxadore bilakatu zen. Frantzia, Eusko Jaurlaritzak berak antolatutako musika- eta koreografia-enbaxadarekin egin zuten topo: Eresoinka. Gerra kulturaren eta komunikazioaren eremuetan egiteko asmoz, Eusko Jaurlaritzak euskal kantari-, musikari-, sortzaile- eta dantzari-talde handia bildu zuen. Saran prestaketa-lanak egin ondoren, besteak beste, Paris, Brusela, Amsterdam, Haga, Rotterdam edo Londresen emanaldiak eskaini zituen.

Gerra galduta, etxera itzuli ezinda aurkitu ziren Eresoinka eta Elai-Alaiko dantzariak. Batzuk Lapurdin finkatu ziren eta beste batzuk, artista nomada bihurtuta, Hego Ameriketan birak eginez segida eman zioten euskal kultura eta dantza lau haizeetara zabaltzeko lanari. Dantza klasikoan trebatu eta euskal dantza tradizionalak eszenaratzeko eredu akademiko errusiarra jorratzen jarraitu zuten. Hazi hartatik ernaldu ziren hurrengo hamarkadetan XX. mendeko euskal dantzaren hainbat ekimen. Schola Cantorum eta Kresala Donostian eta Oldarra eta Etorri Lapurdin, besteak beste. Donostiako Goizaldi dantza-taldeak, tradizioari lotuago, Gipuzkoako dantzen interpretazio distiratsuari esker ospea irabazia zuen.

1960ko hamarkadan euskal kulturaren susperraldia eragin zuen Jorge Oteizak akuilatutako Arte Garaikidearen Euskal Eskolak, eta haren ondotik Ez dok amairu taldeak musikan lurrikara eragin zuen bezala, dantza-jarduna errotik irauli zuen Argia dantzari-taldeak. Juan Antonio Urbeltzen gidaritzapean, taldeak dantza tradizionalen sustraiak ikertzeko, tokian tokiko folklore bilketa-lana abiatzeko eta koreografia-ondare tradizionala balioztatzeko, berreskuratze eta birsortzeko olatu handia eragin zuen.

5. Aurrekua Orion, 1942.

5. Aurreku in Orio (Gipuzkoa), 1942.

South America. Skilled in classical dance and bringing traditional Basque dances to the stage, they continued to follow the Russian-academic model. From these roots many twentieth-century Basque dance initiatives emerged in the following decades: the Schola Cantorum and Kresala in San Sebastian, as well as Oldarra and Etorri in Lapurdi, amongst others. The Goizaldi dance group in San Sebastian, bound even closer to tradition and thanks to a brilliant interpretation of Gipuzkoan dances, achieved great renown.

In the 1960s, the Contemporary Basque Art Schools inspired by Jorge Oteiza rejuvenated Basque culture with a jolt. Thereafter, just as the Ez dok amairu group provoked an earthquake in music, so the dance group Argia revolutionised dance activity from the roots up. Under the guidance of Juan Antonio Urbeltz, the group researched the roots of traditional dance, began work collecting local folklore and attempted to evaluate, recover and recreate the traditional choreographic heritage.

Neguko festak, inauteriak dantzan

6. Masquerade in
Altzürüku (Zuberoa),
2020.

Arimen Gaua eta Domu Santu egunarekin hasi, eta hausterre-egunera bitartean neguko festak ospatzen dira Euskal Herrian eta Europako mendebalde osoan. Arimen Gauaren edo Gau Beltzaren ospakizunak ahanzturaren pu-tzuan galtzekotan izan diren arren, orain Halloween ekarri du merkataritza-industriak eta badirudi berriz ere indartzen hasiak direla. Izan ere, festa bera da bien oinarrian dagoena. Gaurko gazteentzat Hollywoodeko filmetako kontuak dira, baina beren aitona-amonek Arimen Gaua ospatzeko kalabazak hustu, kandelak jarri eta bide-bazterretan bizilagunak izutzeko ohitura zuten filmetan halakorik ikusi aurretik.

Gazte-kuadrilla bat elkartzen da eta baserriz baserri edota etxez etxe joaten da herriko atari guztiak bisitatzen. Etxe bakoitzaren aurrean kantuan edo dantzan egin, eta ondoren gabonsaria eskatzen dute: jatekoa edo dirua. Errondak dira, eskeak, neguko festetan ezinbestekoak. Oilasko-biltzeak San Martinetan, gabonsari-eskeak San Nikolasen aitzakian, Olentzero, Agate Deunaren eskea, inauterietako puska-biltzeak... Neguko errondak kantuz eta dantzaz beteta ageri dira, eta ez dira edonolako dantzak. Euskal inauterietan Europa zaharreko erritual aberats bezain harrigarriak dantza-tradizio ikusgarri gorpuztuta aurki daitezke.

6. Maskaradak
Altzürükun, 2020.

Winter Festivals, Carnival in Dance

Beginning on All Souls' Day and All Saints' Day and lasting until Ash Wednesday, winter festivals are held in both the Basque Country and throughout Western Europe too. Although the celebration of All Souls' Day (sometimes known as the Day of the Dead) was on the point of being lost, now, with the growth of Halloween brought about by the market, it would appear to be gaining strength once more. In fact, this festival (Halloween) is at the root of both. For young people today, Halloween stories are associated with Hollywood films, yet their grandparents used to hollow out pumpkins, fill them with candles and put them all over the place to scare people, in order to celebrate All Souls' Day, way before they had ever seen films like this.

A group of young people would meet and go from farm to farm, house to house, visiting the front doors of every place in town. They would sing or dance in front of each house, and then ask for a *gabonsaria* (Christmas treat): something to eat or a little money. They were circuits, requests and absolutely necessary during winter festivals: The *oilasko-biltze* (gathering of chickens) on San Martin (Saint Martin's Day), the excuse of San Nikolas (Saint Nicholas Day) for demanding a *gabonsaria*, Olentzero (a mythical charcoal burner akin to a Basque Father Christmas), making requests of the saints, gathering bits and bobs for carnival... The winter circuits were full of singing and dancing, and not just any old kind of dances. In the Basque carnivals one can find amazingly rich ancient European rituals embodied in striking dance traditions.

The *maskaradak* (masquerades) of Zuberoa are spectacular rituals which reflect the social function of carnival, its symbolic remains and marvellous dances. The young people of a village take it upon themselves to prepare the *maskarada* and the responsibility of taking it from village to village. It is not an easy decision because most of these villages are very small and, in order to confront this challenge, almost all the young people in the village must take on some dimension of the work involved. Very skilled dancers, sweet-voiced singers, actors who will be wasters, agitators and storytellers ready to taunt and jeer, and musicians are all required.

The *maskarada* calendar begins on the second or third weekend in January and in recent years has lasted until Easter Sunday. The *maskarada* group arrives in the appointed village on Saturday or Sunday morning. They are greeted by a symbolic *barrkada* (barricade) in order to create a reception. After dancing and singing, they will earn the right to enjoy their first session of eating and drinking. This cycle of putting up barricades, dancing, singing, eating and drinking is repeated all morning throughout all the village neighbourhoods.

The *maskarada* performers make up a colourful and noisy group. The *gorriak* (reds) are excellent dancers; the *beltzak* (blacks) are rowdy and provocative. The *txorrotxak* (knife-grinders) use their fine voices in a dual role whilst hosting the spectacle, whereas the *kautereak* (tinkers) and *buhameak* (gypsies) have come to use mischief as a way of provoking social criticism and laughter. In the special technical dance of Zuberoa, five skilled *aitzindariak* (leaders) —the *zamaltzain* (hobbyhorse), *txerreroa*

Zuberoako maskaradak inauterien funtzio soziala, aztarna sinbolikoa eta dantza miragarriak biltzen dituen erritual ikusgarriak dira. Herri bateko gazteek beren gain hartzen dute maskaradak prestatu eta herriz herri eramateko ardura. Ez da erabaki erraza, herri txikiak baitira gehienak, eta horrelako erronka bati aurre egiteko herriko ia gazte guztiek egin beharko baitute lanen bat. Ongi trebatutako dantzariak behar dira, ahots gozoko kantariak, trufarako eta ankerkerietarako prest dauden kankailuak, probokatzaileak eta esatari txukunak izango diren antzerkilariak, baita musikariak ere.

Urtarrileko bigarren edo hirugarren asteburuan hasita, Pazko-igandera arte luzatzen dira azken urteotan maskaraden egutegiak. Larunbat edo igande goizean iristen da maskaradarien taldea dagokien herrira. Barrkada sinboliko bat dute harrera egiteko. Dantzan eta kantuan iragan, eta lehen jan-edanaz gozatzeko eskubidea irabaziko dute. Barrkadak, dantzak, kantuak eta jan-edanak goiz osoan errepikatzen dira auzorik auzo.

Konpartsa koloretsua eta zaratatsua osatzen dute maskaradariak. Dantzari finak dira gorriak; basatiak, zirikatzaileak eta zalapartatsua, beltzak. Eztarri finez, bi ahotsez kantatzen dute txorrotzek aurkezle-lanak eginez, eta kritika soziala eta irria eragiteko etorri bihurria darabilte kauterek eta buhameek. Zuberoako dantza-teknika berezian trebatutako bost aitzindariak

7. Kabalkada Irisarrin, 2012.

8. Talai-dantzariak Amezketa inauterietan, 2018.

(man with horse-mane stick), *kantiniersa* (water-bearer), *gathuzaina* (cat-man) and *entseinaria* (flag-bearer)— perform amazingly gifted dances. They dance in carefully measured jumps coming softly down to the ground, although these Zuberoan dancers also defy gravity in their jumping over the *barrkada*, in the *branlea* (a group dance performed by stepping over side-to-side), the *gabota* (gavotte dance) and in the *godalet* (dance of the glass). They jump up from the ground in what are termed *frijat* and *anrixat* movements (special movements incorporating jumping from one foot to another), but they are not looking up at the sky whilst they are dancing. Like most traditional dances, the Zuberoans also dance with the ground. When jumping, they go as high as they can, but they also concentrate on landing strongly as well. The points at which the dancers' feet touch the ground follow the melodies of the *txirula* (three-holed pipe), *ttun-ttuna* (psaltery), *atabala* (snare drum) and *arrabitea* (fiddle).

The first *inauteriak* (carnivals) also take place in Lapurdi at the end of January or beginning of February. However, unlike in Zuberoa, one group alone does not go from village to village. Instead, each municipality organises the event, and this group visits all the farms, houses and neighbourhoods in its respective area during carnival time. This circuit can last as long as two, three and even four weeks.

The main fancy dress figures of the Lapurdi carnivals are the *kaskarotak* (Cascarots, akin to gypsies). The *kaskarotak* appear in hats adorned with flowers, colourful ribbons and decorations on their clothes and two *makilak* (sticks) in their hands. They are arranged into groups of eight, and perform *makila-dantzak* (stick dances) as well as *dantza-jauziak* (*jauzia* or circular dances interspersed with jumps), the *marmutx*, the *xinple* (simple dance), *kontra-dantzak* (contra or counter dances), the *soka-dantza* (rope dance),

—*zalmartzainak, txerreroak, kantiniersak, gathuzainak eta entseinariak*— dantzarako dohain harrigarriak erakusten dituzte. Dantza-jauziak urrats neurtuz eta lurra laztanduz dantzaten dituzte, baina barrikadan, gabotan, branletik jauztean edo godaletean grabitateari desafio egiten diote dantzari zuberotarrek. Gora jauzi eta *frijat* eta *antrixat*-ekin lurretik askatzen dira, baina ez dira zerura begira ari dantzan. Dantza tradizional gehienetan bezala, lurrarekin dantzaten dira zuberotarrak ere. Jauzi egiterakoan ahalik eta goren egiten dute, baina goitik beherakoa ere indarrez burutzen dute. Txirularen, ttun-ttunaren, atabalaren eta arrabitaren doinuek markatzen dituzte dantzarien oinek lurra hartzen duten puntuak.

Lapurdin urtarrila amaieran edo otsaila hasieran martxan izaten dira inauteri goiztiarrenak. Hala ere, Zuberoan ez bezala, Lapurdin ez du talde bakar batek herrialde osoa bisitatzen. Udalerrri bakoitzean talde bat antolatzen da eta herriko baserriak, etxeak eta auzoak bisitatuko ditu inauteri- aroan. Zenbait herritan bi, hiru edo lau asteburuz luza daiteke erronda.

Kaskarotak dira Lapurdiko inauteri-etako mozorro nagusiak. Lorez apaindutako kapela, xingola eta apaingarri koloretsuak soinean, eskuan bi makila dituztela aritzen dira kaskarotak. Zortziko taldetan antolatuta, makila-dantzak egiten dituzte, baita dantza-jauziak, marmutxak, xingleak, kontra-dantzak, soka-dantzak, fandangoak eta arin-arinak ere. Neska-mutil dantzariekin batera, hauek ere osatzen dute Lapurdiko inauterietako konpartsa: *besta gorri*, *ponpier*, *kotilun gorri*, *jaun-andere*, *hartz* eta *tarteka*, herrien arabera, ager daitezkeen bestelako mozorroek.

Lapurdiko kaskaroten oso hurbileko inauteria Abaltzisketan, Gipuzkoan, aurki daiteke. Zortzi dantzari zapi koloretsuz apainduak, makila-dantza egiten dutenak baserri biltzean. Txantxoak

9. Txantxoak Abaltzisketan, 2005.
10. Kaskarotak Beskoitzeko inauterietan, 2019.

fandangoa (fandango) and the *arin-arina* (very fast dance). Together with these male and female dancers, there are several carnival groups in Lapurdi such as the *banderariak* (standard-bearers), *besta-gorriak* (festive reds), *ponpierak* (fire-fighters), *kotilun-gorriak* (red petticoats), *jaun-andereak* (ladies and gentlemen) and *hartzak* (bears), as well as local fancy dress or masquerade groups that might spring up from time to time in different towns.

One can find a carnival that is very similar to the *kaskarotak* of Lapurdi in Abaltzisketa (Gipuzkoa). There, eight dancers dressed in colourful shawls go from farm to farm and in return for something to eat, do the *makila-dantza* (stick dance). They are the *txantxoak* (jokers) and they perform the *makila-dantza* accompanied by a *soinujolea* (accordionist). Here, there is just one group and two people in fancy dress accompany the *txantxoak*. Before they begin to dance, one of them cleans up the main entrance to the farmhouse with a broom, while the second (the *zesterora* or basket man) collects the food given to them by the farmers. In Amezketa (Gipuzkoa) the *talai-dantzariak* (watchtower dancers) perform almost the same *makila-dantza* as the *txantxoak*, but faster. Moving from Gipuzkoa into Biscay, on the border between the two provinces itself, one can find another *makila-dantza* group in Markina-Xemein (Biscay) on Carnival Sunday (the last Sunday before Lent). This group performs the *zahagi-dantza* (wineskin or bota bag dance), coupled with the *hartzaren dantza* (bear dance).

Dances associated with carnivals (called *inauteriak*, *karnabalak* or *aratusteak*) are winter events. In northern Navarre carnival is still alive and well today. Many groups of young people go about their local towns and villages asking for things, most of them ready to dance for their efforts. The Goitarreak of Lesaka dance the *fandango* and the *arin-arin* outside all the farms. These *zuri-gorriak* (red and whites) groups extend colour and joy to the dispersed farms in the Endara, Auzoberri and Zala neighbourhoods.

The Lantz carnival in Navarre has become a symbol of all the Basque carnivals because it is, indeed, one of the richest and most unusual fancy

dira, eta soinujoleak lagunduta aritzen dira makila-dantzan. Konpartsa soilagoa ageri zaigu hemen; txantxoekin batera bi mozorro aritzen dira. Dantzatu aurretik baserriko ataria erratzez garbitzen du batek, eta baserritarrak emandako jakiak biltzen ditu bigarrenak, zesteroak. Txantxoek dantzatzen duten makila-dantza bertsua, baina biziagoa, egiten dute Amezketan talai-dantzariak. Gipuzkoatik Bizkaira sartu orduko, mugan bertan, Markina-Xemeinen, beste makila-dantzari talde bat aurki daiteke. Zahagi-dantzan aritzen dira, eta hartzaren dantzarekin osatzen dute saioa.

Ihoteak, inauteak, inauteriak, karnabalak edo aratusteak non, dantzak han izaten dira neguan. Nafarroako iparraldean inauteriak bizi-bizi dira gaur egun. Eskean ateratzen diren gazte-taldeak ugariak dira eta dantzarako prest daude gehienetan. Lesakako Goitarrek fandangoa eta arin-arina dantzatzen dute baserri bakoitzaren aurrean. Talde zurigorriak kolorea eta alaitasuna zabaltzen ditu Endara, Auzoberri eta Zala auzoetako baserri sakabanatuetan.

Euskal inauteriaren beraren sinboloetako bat bihurtu da Lantzekoa, izan ere, hango mozorro-festaren eta konpartsaren aberastasuna ezohikoa da. Arotzek edonor izutu eta ferratuko dute oharkabea. Geldiezinak dira txantxoen oihuak eta joan-etorriak, zaldikoaren jauzi eta ostikoak eta Ziripot mozorro itzelaren ibilkera trakets eta oreka-arazoak. Miel Otxin erraldoiaren epaiketarekin eta erretzearekin amaitzen da errituala, haren inguruan guztiek zortzikoa dantzatzen dute txistulariaren doinura. Astearte-inautean dantza egiten da urtero Lantzen eta beste zenbait herritan.

11. Inauteriak Lantzen, 2014.

12. Sagar-dantzaria Arizkuneko inauterian, 2020.

11

11. Carnival of Lantz (Navarre), 2014.

12. The *sagar-dantzaria* (apple dancer) at the carnival of Arizkun (Navarre), 2020.

12

dress and group festivals. *Arotzek* (farriers) go around frightening everyone and will try and shoe anyone who is not paying full attention to what they are doing. There is an endless stream of *txantxoak* (fools) who rush about shouting and screaming, a *zaldiko* (a kind of horse) that jumps around playfully striking out at everything, and the huge and clumsy figure of *ziripot* has a hard time keeping upright. The ritual ends with the trial and burning of the giant, Miel Otxin, while everyone dances the *Zortziko* "of eight", a typical 5/8 dance-melody) around him to the tune of a *txistulari* (Basque pipe and tabor player). They perform these dances on Shrove Tuesday every year in Lantz and many other towns.

Negua joan, uda etorri, eta dantzan berriz

Maiatzarekin batera festak hasten dira herriz herri eta jai-egutegiak ez du atsedunik urrira arte. Santuen egutegiak datak zehazten ditu tokian tokiko festak ospatzeko. Gainera, Pazko-igandearen arabera, inauterietatik hasi eta Corpus egunera bitartean antolatzen diren jai mugikorrek tartekatzen dira. Ezpata-dantzen, trokeo-dantzen eta soka-dantzen garaia da.

BESTABERRI

Festaren egitura erritual, osagaien aniztasun eta dantzen eta janzkeren aberastasunari erreparatuta, luzaroan Corpus eguneko jaia izan da distiratsuen. Oñatiko festak, esate baterako, gorazarre egiten dio eliza-segizioen protokoloari eta apaindura barrokoen loriari. Apostoluen, Mikel Deunaren eta Kristoren irudi bizen artean, kaskaineta- eta txistu-hotsek iragartzen dituzte Oñatz taldeko dantzariak. Dantzakera neurtu eta dotorez aletzen dituzte Corpus egunari lotuta iraun duten Corpus dantzak: San Sebastian, banakoa, launakoa, zortzikoa eta arku-dantza eta, eguna bukatzeko, aureskua edo soka-dantza.

13. Bridge-dance in Lesaka (Navarre), 2019.

Winter Goes, Summer Comes, and Dance Goes On

In May, the festival season begins from town to town and the festival calendar will not rest until October. The calendar of saints specifies the dates when local festivals are held. Moreover, according to when Easter Sunday falls, there are non-fixed festivals between the carnivals and Corpus Christi. This is the season of the *ezpata-dantzak*, the *trokeo-dantzak* and the *soka-dantzak*.

BESTABERRI

As regards festival structure, ritual, the range of elements involved and an awareness of the richness of dances and costumes, the Corpus Christi festival has for some time been the most glowing example of these festivals. The Oñati festival, for example, pays homage to church funeral procession protocol and to the glory of Baroque decorations. The rattling sound of castanets and *txistuak* (three-holed pipes) announce the dancers of Oñati groups amongst the living images of Christ, Saint Michael and the apostles. The measured and elegant way of dancing livens up the *Corpus dantzak* (Corpus Dances) that take place on Corpus Christi day: San Sebastian (the Saint Sebastian dance), the *banako* (one-by-one dance), *launako* (four-by-four dance), *zortziko* and *arku-dantza* (arch dance), and to finish off the day, the *auresku* (the hand-in-front or first-hand dance) or *soka-dantza*.

Several towns in inland Lapurdi and Baxe Nafarroa (Lower Navarre) have maintained great esteem for Corpus Christi or *Bestaberrri* (New Festival) celebrations. Smartly dressed in military and ceremonial marching attire, the colourful Heleta (Hélette, Nafarroa Beherea) *Bestaberrri* group is striking. *Zapurrak* (bear men), *oilarrak* (cocks), *sarjentak* (sergeants), *kaporalak* (corporals), *alabardariak* (pike men) and *banderariak* (standard bearers) mark out a march with which to enter the church and they present a fine ceremonial event which takes six steps forwards and four backwards, and advances very slowly.

EZPATA-DANTZAK

On 3 May, *Santikutz* day (the day of the cross), the main day of the local festival, Legazpi (Gipuzkoa) inhabitants' attention turns to the *ezpata-dantza*. This is the beginning of the *ezpata-dantza* season in Legazpi, and in the weeks that follow several towns will celebrate their own *ezpata-dantzak*: San Sebastian, Zumarraga, Tolosa and Deba in Gipuzkoa, Markina-Xemein in Biscay and Lesaka and Bera in Navarre, amongst others. In recent years, people have started to perform the *ezpata-dantzak* in several other towns, copying the structure already noted. Thus, today the *ezpata-dantzak* are also performed in Elgoibar, Eibar, Beasain, Añorga and Andoaín (Gipuzkoa), Portugalete and Sestao (Biscay), Pamplona (Navarre) and Biarritz (Lapurdi).

The dancers carry swords but not in order to fight with each other. They perform a sword dance in the form of a chain that is well-known in many regions of Europe. Each dancer takes one sword by the hilt and another by the point. That way, the dancers make up a chain composed of the sword tips coming together. Most of these are known by the term *ezpata-dantzak* although some of them do not even use real swords. In Deba and Lesaka, for example, they use sticks decorated with colourful ribbons, in Tolosa they pikes and in Bera ropes.

Bestaberi edo Corpus eguneko ospakizunei estimu handiz eutsi diete Lapurdiko barnealdeko eta Nafarroa Behereko zenbait herritan. Agerraldi militarren eta martxa zeremonialen dotoreziaz jantzita, ikustekoa da Heletan egiten duten Bestaberriko konpartsa koloretsua. Zapurrek, oilarrek, sarjentek, kaporalek, alabardariak eta banderariak martxa markatzen dute elizara sartzeko eta ekitaldi zeremoniatsu ederra eskaintzen dute, sei urrats aurrera eta lau atzera eginez geldo-geldo aurreratzen doana.

EZPATA-DANTZAK

Maiatzaren 3an, Santikutz egunean, herriko jai-egun handian, ezpata-dantzak erakartzen du legazpiarren atenez. Ezpatak dantzan jartzeko aroa hasten da Legazpin, eta hurrengo asteetan hainbat herritan izango dira ezpata-dantzak: Donostian, Zumarragan, Tolosan, Markina-Xemeinen, Deban, Lesakan eta Beran, besteak beste. Azken urteotan beste zenbait herritan hasi dira beren ezpata-dantzak egiten aipatutakoan egiturak imitatuz. Hala, Elgoibarren, Eibarren, Beasainen, Iruñean, Añorgan, Biarritzen, Portugaleten, Sestaon eta Andoainen ere egiten dira ezpata-dantzak gaur egun.

Ezpatak darabiltzate dantzariak, baina ez elkarrekin borroka egiteko. Europako beste zenbait eskualdetan ezaguna den *katean egiten den* ezpata-dantza estiloan aritzen dira. Dantzari bakoitzak ezpata bat heldulekutik hartzen du eta beste ezpata bat puntatik. Horrela, dantzariak ezpaten muturrak elkarri emanez katea osatzen dute. Ezpata-dantzariak izenarekin ezagutzen dira gehienak, baina zenbaitek ez darabilte benetako ezpatarik ere. Deban eta Lesakan koloretako xingolaz apaindutako makilak darabiltzate, Tolosan alabardak eta Beran sokak.

Ezpatak metro betetik gorako luzerakoak izan ohi dira. Euskaraz *bi eskuko ezpatak* direla esaten da, haien pisuagatik eta tamainagatik bi eskuak erabili behar izaten baitira. Taldea ezpata horien bidez elkarlotuta, bi edo lau lerrotan antolatu eta gidari batek lotzen ditu aurrean lerro-muturrak. Gidariaren aginduetara mugitzen da taldea, eta zenbait koreografia-figura egiten dira ezpatak askatu gabe. Zubiak egiterakoan buruzagiak bira-erdi egin eta atzerantzko norabidea hartzen du berarekin aurrealdeko dantzariak eraman, ezpatak altxatu eta gainontzeko dantzarien buru gainetik pasatzen dira. Atzetik datozenek gauza bera egiten dute, talde osoa zubitik pasa eta atzera begira geratzen den arte. Zubi horiek lerroak txandakatuz edo denak batera egin daitezke eta, zenbait tokitan, Deban adibidez, azpitik ere egiten dira dantzari guztiak ezpaten gainetik salto egitera behartuz.

Zubiak dira euskal ezpata-dantzetan ageri zaizkigun koreografia-egitura arruntenak. Ganbaradun arkuak ere egiten dira, ohorezko pasabidea eskainiz agintariei eta omenduei. Arrosak ere egiten dira bi ezpata-dantzetan, Markina-Xemeinen eta Legazpin. Dantzariak ezpatak elkar gurutzatuz izar-erako egitura borobila osatzen dute eta maisu zaharra altxatzen dute bertan.

Aipatutako koreografia-egiturak arruntak dira Espainia, Frantzia, Ingalaterra, Austria, Italia edo Alemaniako ezpata-dantzetan, baina bada ezaugarri bat euskal ezpata-dantzak bereizten dituena. Bakarlariak elkarri lotuta dagoen taldetik aske daude eta bina ezpata txikirekin

14. Bordon-dantza Beran, 2014.

14. Bordon-dantza in Bera (Navarre), 2014.

The swords are usually over a metre long. In Euskara, they are called *bi eskuko ezpatak* (two-handed swords) because two hands are needed to use them due to their size and weight. The group is joined together by these swords, arranged into two or four rows with a guide in front binding all the rows together. The group moves according to the guide's instructions, and the swords make several choreographic figures without coming undone from one another. Then, in order to form a bridge, the leader makes a half turn and goes backwards, taking with him the dancers at the front with their swords held aloft and passing over the remaining dancers. Those that follow from behind do the same thing, until the whole group has passed under the bridge and is looking backwards. Those bridges can be done row by row or by everyone together at the same time, and in several places —such as Deba, for example— they are also done from below, forcing all the dancers to jump over the swords.

Bridges are the most common choreographic structure we see in the Basque *ezpata-dantzak*. High arches are also formed, creating a passage of honour for the authorities and those people being honoured. In Markina-Xemein and Legazpi, meanwhile, "roses" are formed during the *ezpata-dantza*. Here, the dancers form a round star-like structure by crossing swords in which they lift the old master or teacher up.

The choreographic structures mentioned here are common in the sword dances of Spain, France, England, Austria, Italy and Germany, but there is one thing that sets the Basque *ezpata-dantzak* apart: Solo dancers break free of the group they are joined to and perform a display in front of the group with two small swords. There are different steps, *jauziak* (jumps), *muriskak* (capers or hops), *oin-altzatzeak* (raising their feet) together with other strong steps, in the dances of those sword dancers. They round off performances with twisting movements by spinning their swords around and around.

TROKEO-DANTZAK

Until now, the most talked about of all the Basque dances have been the *ezpata-dantzak* performed in chains. Besides those, there are *ezpata-dantzak* that follow a different structure which will be classified amongst the *trokeo-dantzak*. The

erakustaldia egiten dute taldearen aurrean. Ezpata-dantzari horien dantzetan jauziak, muriskak, oin-altxatzeak eta bestelako urrats bortitzak agertzen dira. Ezpatak batera eta bestera biraraziz egindako mugimendu bihurriekin borobiltzen dituzte emanaldiak.

TROKEO-DANTZAK

Orain arte aipatutakoak katean egindako ezpata-dantzak dira. Horiez gain, badira beste egitura bati erantzuten dioten ezpata-dantzak, trokeo-dantzen artean sailkatuko ditugunak. Zortzi dantzari, bi lerrotan antolatuta eta makila, ezpata, brokel, uztai edo dantzarako tresnaren bat eskuan dutela egiten diren dantzek osatzen dute trokeo-dantzen multzoa. Talde-osaketa horretatik abiatuta, dantzariak postuak elkarren artean trukatu dituzte dantzan zehar. Toki-aldaketa edo truke horrek ematen dio izena sortari, trokeo-dantzari. Truke horietan urrats bereziak dantzatu edo eskuetan dituzten tresnak elkar kolpatuz aritzen dira.

Durangaldeko dantzari-dantza edo ezpata-dantza da trokeo-dantza sorta ezagunenetakoa. Ezpatak eta makilak txandakatu dituzte. Dantza hauek ezagun egin dira egiten dituzten artazi edo ostiko indartsuengatik, baita gurpil edo grabileta biziengatik ere. Agintarienarekin hasi eta zortzinangoa, banangoa, binangoa, launangoa, ezpata-joko txikia, ezpata-joko nagusia, makil-dantza eta txotxongiloarekin osatzen da Durangaldeko dantzari-dantzaren dantzen sorta. Dantza hauek Berrizeko San Pedro jaietan, lurretako San Migeletan, Garaiako Santiago jaietan eta Abadiñoko San Trokazetan ikusi ahal dira herriko dantzarien emanaldietan.

Gipuzkoan, brokel-dantzaren zikloan zortzikoak urrats neurtuekin eta garbiekin dantzaten dira, eta ondoren makila handi, makila txiki, uztai handi, uztai txiki, brokel-makila eta zinta-makila erabiltzen dira tresnen jokoak egiteko. Goierriko dantza-maisuek herrialde osora zabaldu zuten brokel-dantza, baina badira zenbait herri non sorta bereziak egiten dituzten; Antzuolan Mairuaren alardean edo Berastegin San Juan lantzetan, adibidez.

Arabako Errioxan Eltziego edo Guardian trokeo-dantzak egiten dira, eta Villabuenan eta Oionen XX. mendera arte egin ziren.

SOKA-DANTZAK ETA AURRESKUAK

Ezpata-dantzen eta trokeo-dantzen emanaldien bukaeran ohikoa izaten da aureskua edo soka-dantza egitea, baina beste dantzaren beharrik gabe, menuko plater bakar eta nagusi moduan ematen da maiz. Garai batean erromeria eta dantzaldi irekietan ohikoak ziren soka-dantzak, gehienetan erritualizatuta ageri zaizkigu gaur egun. Aureskua, dantza-soka, gizon-dantza, karrika-dantza, esku-dantza, erregelak eta tokian tokiko beste hainbat izenekin izendatzen da soka-dantza. Mediterraneo itsasoaren inguruko lurraldeetan ingurutxoak dira soka-dantzen baliokideak, bikoteka dantzaten diren zirkulu irekiko dantzak dira.

Soka-dantzan dantzariak elkarri eskuak emanda kate edo soka bat osatzen dute eta hala plazaratzen dira, ordulariaren kontrako norabidean biratuz. Sokaren buru egiten duen dantzariak, aureskua —aurreko eskua— izenekoak, garrantzi berezia izaten du soka-dantzan. Sokaren

trokeo-dantzak group is made up of eight dancers arranged into two rows and holding sticks, swords, small shields, hoops or another instrument with which to dance. The composition of the group starts out like this and the dancers change places with one another throughout the dance. Changing places or this exchange (*trokeo*) is what gives this suite or the *trokeo-dantza* its name. In these exchanges, special steps are danced or whatever tools the dancers carry are banged together.

In the district of Durango (Biscay) the *dantzari-dantza* (dancer's dance) or *ezpata-dantza* is the best known suite of *trokeo-dantzak*. They alternate between using their swords and sticks. These dances have become well known because of the force with which steps such as the *artazia* (a scissor-like movement which involves lifting one leg straight up as high as will go into the air) and *ostikoa* (a kind of kick, which involves first bending the knee while raising the leg, then lifting it as high as it will go) are taken as well as the *gurpila* or the *grabileta* (where the dancer lifts one leg and draws a circle in the air with it, while all the time spinning around) too. Starting with the *agintariena* (the authorities' dance), the *zortzinako* (eight-by-eight dance), *banako* (one-by-one dance), *binako* (two-by-two dance), *launako* (four-by-four dance), *ezpata-joko txikia* (small sword-game dance), *ezpata-joko nagusia* (main sword-game dance), *makil-dantza* (stick dance) and *txotxongilo* (puppet dance) make up the *dantzari-dantza* dance suite in the district of Durango. One can see these dances in local dance performances during the festival of San Pedro (Saint Peter the Apostle) in Berriz, the festival of San Migel (Saint Michael) in Iurreta, Santiago (Saint James) in Garai and San Trokaz (Saint Torquatus) in Abadiño.

In Gipuzkoa, during the *brokel-dantza* (a dance involving banging small sticks and shields together) cycle, *zortzikoak* are danced with clear and measured steps. The *makil handia* (big stick), *makil txikia* (small stick), *uztai handia* (big hoop), *uztai txikia* (small hoop), *brokel-makila* (shield and stick) and *zinta-makila* (sash and stick) are used to play the game of implements. Dance masters of the Goierri district in Gipuzkoa there introduced the *brokel-dantza* to all the towns in the area, but there are some places where special suites are performed: for example, as part of the Mairu parade in Antzuola or the San Juan *lantzak* dances in Berastegi.

In the Rioja region of Araba, the *trokeo-dantzak* are performed in Eltziego and Guardia, and they were performed in Villabuena and Oion until the twentieth century.

SOKA-DANTZAK AND AURREKUS

At the end of an *ezpata-dantza* or *trokeo-dantza* performance, it is commonplace to perform the *auresku* or *soka-dantza*, but the latter is also often performed without the other dances as the main part of the suite as a whole. At one time, the *soka-dantzak*, which we see today in their ritualised form, were typical during open-air and free dances. The *soka-dantza* goes by several names: *auresku*, *dantza-soka*, *gizon-dantza* (male dance), *karrika-dantza* (street dance), *esku-dantza* (hand dance), *erregelak* (the rules), as well as several other local names. There are equivalents to the *soka-dantzak* in the traditional round or circular dances of the Mediterranean slopes, open circle dances that are danced by pairs.

In the *soka-dantzak* the dancers form a chain or rope by holding hands with one another and this is how they enter the square or public area where the performance takes place, moving round and round anticlockwise. The dancer at the head of the rope or chain, termed the *aureskua* or *aurre* (forefront, first)

beste muturrean, azken tokian, atzeskua egoten da. Bien artean gidatzen dituzte taldearen joan-etorriak, eta aurrekuak eta atzeskuak dantzatzen dituzte dantzaren bakarkako erakustaldi gehienak. Hain zuzen ere, aurrekuak soka-dantzan egiten dituen dantza horiek berak dira testuinguru horretatik atera, eta XX. mendeko azken herenean edozein ekitaldi, omenaldi, protokolo, ongi-etorri edo inauguraziotan ohorezko dantza bezala zabaldu direnak.

Aurrekuak ohorezko agerpen indibidual bezala hedatu bada ere, soka-dantzak bere izaera kolektiboari eutsi dio. Bakarlariek gidatzen eta dantzatzen dute nagusiki, baina taldea da dantza esanahiz betetzen duena. Elkarri eskutik emanda plazaratzen da dantzari-multzoa, eta batasun-irudia, elkartzeko eta eskutik helduta dantza egiteko gaitasuna transmititzen du. Luzaroan erromeriatan agintariak ohoratzeko eta herritarren olgetarako dantzatzen ziren soka-dantzak, baina XXI. mendera iritsitako soka-dantza gehienak testuinguru erritualetan eta protokolozkoetan dantzatzen dira.

XX. mendean aurrekuak gizonezkoen dantza eksklusibo moduan aurkeztu eta dantzatu badira ere, azken urteotako ikerketek agerian utzi dute emakumeek aurrekuak dantzatzea praktika arrunta eta hedatua izan zela 1920ko hamarkadara arte. Aitzitik, genero-ikuspegi modernoek gizartea eta dantza sailkapen-bitarrera makurtu dituzte, eta aurrekuak gizonezkoen dantza moduan aurkeztu da luzaroan. Iraganean emakumeek gizonezkoek bezala dantzatzen bazituzten ere, azken ehun urteetan emakumeei ukatu egin zaie soka-dantzak dantzatzeko legitimitatea. Alabaina, genero-berdintasunaren aldeko azken hamarkadetak borrokari esker, historikoki emakumeek aurrekuak dantzatu izan dutela frogatzen duten testuingutzei esker eta hainbat koreografia-erritual egiteko emakumeek ezarrita zuten debekua altxatu denetik, aurrekuak, ezpata-dantzak eta trokeo-dantzak emakumeek eta gizonek, txandaka zein nahasian, dantzatzeko ohitura zabalduz hasi da.

15. Ezpata-dantza
Gernikan, 2016.
16. Dantzari-dantza.
Berriz, 2019.

15. Sword-dance in
Gernika (Biscay), 2016.
16. Dantzari-dantza.
Berriz (Biscay), 2019.

eskua (hand), is especially important in the *soka-dantza*. At the other end of the rope or chain, in last pace, is the *atzeskua* (the last hand). The two of them direct the group's movements, and the *aurrekuak* and *atzeskuak* perform most of the solo dances in the suite. Indeed, the dances performed by the *aurrekuak* in the *soka-dantza* were taken out of their original context and, from the late twentieth century onwards, became commonplace dances at different kinds of ceremonies, tributes, protocols, welcomes and inaugurations.

Although the *aurrekuak* has become a typical individual presentation, the *soka-dantzak* have maintained their collective nature. Solo performers mainly lead and dance, but the group gives meaning to the dance as a whole. The group of dancers enters a square or public place holding hands and, transmitting a sense of unity, is capable of staying together and dancing whilst still holding hands. For a long time, the *soka-dantzak* were typical in open air dances, either in honour of some authority or just as a local form of entertainment, yet by the twenty-first century most *soka-dantzak* were part of a ritual or protocol context.

Although the *aurrekuak* was presented and danced as an exclusively male dance in the twentieth century, research in recent years has revealed that it was a normal and widespread practice for women to dance it up to the 1920s. However, modern gendered perspectives have moulded society and dance into a binary classification and the *aurrekuak* was presented for a long time as a male dance. Whilst women danced it just as much as men in the past, in the last hundred years women have been delegitimised from dancing the *soka-dantza*. Nevertheless, thanks to the struggle for gender equality in recent decades, supported by evidence demonstrating that women danced the *aurrekuak*, together with several choreographic rituals lifting the ban imposed on women, the custom of women and men taking turns to dance *aurrekuak*, *ezpata-dantzak* and *trokeo-dantzak* has started to spread.

17

Dantza tradizionalen loraldia

Tokian tokiko tradizioei eutsi eta dantza lokalak biziberritzen dituzten herri-elkarteez gain, euskal dantzaren panoraman zeresan handia izan dute jarduera-esparru handiagoak landu dituzten dantza-taldeek. 36ko gerra aurreko zenbait ikuskizunek eta taldek —*Saski Naskik*, *Eresoinkak* eta *Elai-Alaik* batez ere— frankismoaren lehen hamarkadetako taldeen lan-lerroa markatu zuten suiteak, folklore-estanpen eszenaratzea eta dantzakera estilizatua haizatuz.

ARGIAREN ITZALA

1965ean, Argia dantzari-taldearen agerpenak ordura arteko dinamika irauli egin zuen. Taldeak tokian tokiko tradizioak ikertu eta, fidelotasuna eta distira uztartuz, herrietako dantzak antzokietan taularatzeari ekin zion. Aldi berean, tradizioaren egitura koreografikoak eta sistema sinbolikoak aintzat hartuta sorkuntza-lanak bultzatu zituen eta erreperitorio tradizionalaren bilketa osatu zuen. Juan Antonio Urbeltzen zuzendaritza teorikoak eta koreografikoak, Marian Arregiren musikagidaritzak eta jantzien diseinuek, dantzan eta musikan buru-belarri aritzeko prest zegoen lan-taldeak gorpuztu zuen Argiak dantzan eragin zuen iraultza.

Herrialde eta gai zehatzen inguruan antolatutako ikuskizun monografikoen bidez, maiz itzalean, askotan desagertzeaz eta

17. *Martin Zalakain*, Argia dantzari-taldea. 2018.
18. Ezpata-dantza, Duguna dantza-taldea. Iruñea, 2017.

The Flourishing of Traditional Dance

17. *Martin Zalakain*, Argia dance group. 2018.
18. Sword-dance, Duguna dance group. Pamplona (Navarre), 2017.

As well as local organisations maintaining local traditions and reviving local dances, more ambitious kinds of activities developed by dance groups have also been important as regards the panorama of Basque dance. Before the 1936 War several groups and performances —especially *Saski Naski*, *Eresoinka* and *Elai-Alai*— developed a working model for groups to follow during the initial decades of the subsequent Franco regime, by encouraging suites, bringing folkloric images to the stage and stylised dance.

THE SHADOW OF ARGIA

In 1965, the creation of the Argia (Light) dance group revolutionised the dynamic that had existed to that time. After researching local traditions, blending accuracy and elegance, the group began to perform traditional village and town dances in theatres. At the same time, it also promoted innovative work based on traditional choreographic structures and symbolic systems, and compiled a traditional repertoire. The revolution Argia brought to Basque dance was embodied by the theoretical and choreographic leadership of Juan Antonio Urbeltz, the musical direction of Marian Arregi,

18

19

zenbaitetan erabat galduta zeuden erreperorioak berpiztu eta zirkulazioan jarri zituen Argiak. *Nafarroa* (1970), *Gipuzkoa* (1972), *Lapurdi* (1974) eta *Zuberoa* (1978) herrialdeei buruzko dantza-programa monografikoek goitik behera aldatu zuten euskal dantzen argazkia. Argiaren akuiluak suspertuta, beste zenbait taldek bide berberari jarraitu zioten. Aipatzekoak dira, besteak beste, Iruñeko Ortazarrek Nafarroako folkloreak egindako bilketa-lana eta berregiteak, Galdakaoko Andra Mari dantza-taldeak Bizkaiko eta Nafarroako dantzei egindako ekarpenak edo Begiraleak taldeak eta Lapurtarrak batasunak Lapurdiko inauteriaren berrezartzean egindako lana.

1988an estreinatu zuten *Zortziko* ikuskizunarekin mugarri bat ezarri zen euskal dantzaren historian. Frantziako Confolens herrian nazioarteko folklorea-jaialdi entzutetsua antolatzen zen, eta bere zuzendariak, Henri Coursaget-ek pentsatu zuen urte hartan Euskal Herriak izan behar zuela jaialdiko herrialde gonbidatu nagusia. Iparraldeko dantzarien biltzarreko buruei proposamena bideratu, eta haiek Juan Antonio Urbeltzi eman zioten ikuskizun nagusia prestatzeko ardura. Horrela jaio zen *Zortziko*, Argiaren zuzendaritzapean 200 dantzari eta musikari bildu zituen euskal dantzen sintesi-ikuskizuna.

Zortziko ikuskizunean hainbat dantzari-taldetako dantzariak parte hartu arren, Argiaren lan-moldeak antzematen ziren dantzakeran, jantzien distiran, musikaren xalotasunean, baita tradizioa eta sorkuntza enbor bereko ezpal gisa aurkezteko gaitasunean ere. Confolensen estreinatu ondoren hiru urtez Euskal Herriko antzokietan eta pilotalekuetan eman zen, eta 1991an *Alakiketan* izeneko segidarekin jarraitu zuen. 1994an,

19. *Irrakada*, Argia dantzari-taldea. 2009.

20. Andra Mari dance group dancing the *jotak*. Eibar (Gipuzkoa), 2011.

and a working group determinedly ready to appear accurately dressed, dance and perform music.

Through monographic shows arranged around specific territories and subjects, Argia revived and circulated repertoires that had often been left in the shade, were frequently on the point of disappearing or sometimes that had even been lost altogether. The dance programme monographs *Nafarroa* (1970), *Gipuzkoa* (1972), *Lapurdi* (1974) and *Zuberoa* (1978) transformed the face of Basque dance from top to bottom. Encouraged by the motivation of Argia, several other groups followed the same path. Of these, one should mention: the collection and rearrangement of folklore in Navarre undertaken by Ortzadar in Pamplona; the contributions of the Andra Mari dance group in Galdakao (Biscay) to the dances of Biscay and Navarre; and the work done by the Begiraleak group to re-establish the carnivals of Lapurdi.

The premiere of the performance *Zortziko* in 1988 marked a milestone in the history of Basque dance. During the organisation of the renowned international folklore festival in Confolens, France, its director, Henri Coursaget, thought that the Basque Country should be the main guest country at the festival that year. He sent his proposal to the association of dancers in the Northern Basque Country and they put Juan Antonio Urbeltz in charge of the main show. This is how *Zortziko* came about, the performance of Basque dance directed by Argia involving two hundred dancers and musicians.

Although dancers from several dance groups took part in the *Zortziko* performance, the work methods of Argia were evident in the show's form of dancing, the sparkling costumes and the candid nature of the music, as well as in its ability to present tradition and innovation as two branches of the same tree. After premiering in Confolens, the show toured for three years in theatres and *pilota* (Basque handball) courts; and after 1991, the touring continued with its follow-up, *Alakiketan*. In 1994, sixty-five years

20

Saski Naski euskal dantzen ikuskizuna Pariseko Champs-Élysées antzokian eman zenetik 65 urte bete zirenean, beste euskal dantzen ikuskizun bat, *Alakiketan*, aurkeztu zen bertan.

Argiak kultura tradizionalen dantzak jokatuak dituzten identifikatzen eta metafora horiek agertoki berrietan biziaren dantza-ikuskizunak sortzen jarraitu du azken hamarkadetan. Ipuinen eta elezaharren mundua dantzan jarri zuten *Kondharian* (1997) ikuskizunean, dantza klasikoan egiten den euskal urratsa aldarrikatu zuten *Pas de Basque* (2002) izenekoan, Japonia eta Euskal Herria elkartzen dituen atsotitzarekin jolastu zuten *Axeri Boda* (2008) sorkuntzan, Jaurrietako emakumeen dantza egin zutenetik 40. urtemuga ospatu zuten *Axuri Beltza* (2009) bilduman, Corpus eguneko jaiaren legatua eszenaratu zuten *Besta Berri* (2012) ikuskizunean eta klasiko literario baten koreografia-eszenaratzea gauzatu zuten *Martin Zalakain* (2017) lanean.

Dantza-taldearen egitura gaituz, hainbat dantza-talde, dantzari, musikari eta dantza-irakasle biltzen dituen talde-lan zabalaren bidez gauzatzen ditu proiektuak, eta Argiaren (Donostia) orbita horretan dihardute azken urteotan Duguna (Iruñea), Maritzuli (Biarritz-Baiona), Kezka (Eibar), Haritz (Elgoibar), Elai Alai (Portugalete), Gure Kai (Deba), Astigar (Astigarraga) eta Arkaitz (Añorga) taldeek, besteak beste. Juan Antonio Urbeltzek eta Argiak euskal dantzaren eszenari egindako ekarpen koreografikoa eta sinbolikoa Telmo Esnalek zuzendutako *Dantza* (2018) filmean jasota geratu da.

Argiaren itzalak lursail asko estali ditu, eta soro horietan beste hainbat ekimen loratu dira. Claude Iruretagoiena, Betti Betelu dantza-

21. *Pamperruque*,
Maritzuli company.
Biarritz (Lapurdi), 2009.

21. *Pamperruque*,
Maritzuli
dantza-konpainia.
Biarritz, 2009.

after the Basque dance show *Saski Naski* had been performed at the Champs-Élysées theatre in Paris, another Basque dance show, *Alakiketan*, was performed there.

In recent decades, Argia has identified the symbolic role played by dances in traditional culture and continued to create dance performances brought to life by these metaphors on new stages. It set the world of tales and legends to dance in the performance *Kondharian* (1997), it conveyed the Basque steps in classical dance in the performance *Pas de Basque* (2002), it played with a proverb linking Japan and the Basque Country in the creation *Axeri Boda* (2008), it celebrated the fortieth anniversary of the women's dance of Jaurrieta in the *Axuri Beltza* (2009) collection, it brought the Corpus Christi festival to the stage in the *Besta Berri* (2012) performance and it choreographed and staged a literary classic with the work *Martin Zalakain* (2017).

Overcoming the structure of a dance group, the projects are carried out through an extensive group work that includes various dance groups, dancers, musicians and dance teachers, and in recent years that orbit of Argia (San Sebastian) has been shared with the groups Kezka (Eibar), Haritz (Elgoibar), Gure Kai (Deba), Astigar (Astigarraga) and Arkaitz (Añorga) in Gipuzkoa, Elai Alai (Portugalete) in Biscay, Duguna (Pamplona) and Maritzuli (Bayonne, Biarritz), amongst others. The choreographical and symbolic contribution of Juan Antonio Urbeltz and Argia to the Basque dance scene was captured by director Telmo Esnal in the film *Dantza* (2018).

The shadow of Argia has been cast over a wide terrain, and on that land several initiatives have flourished. Claude Iruretagoiena, having studied under the dance master from Lapurdi, Betti Betelu, has worked for several years with Argia and presented his work with the Maritzuli company. In order to transmit this heritage on stage, Iruretagoiena proposes research, a rich wardrobe and colourful stage entrances. Some of Maritzuli's creative works have included *Ixtorio Mixtorio* (1997), *Ingura Mingura* (2000) and *Kutxa a la Pila* (2005), and *Aurrez-aurre* (2009), directed by Jon Iruretagoiena, offered a comparison of Italian Renaissance dances and traditional Basque dances. Combining the stage with streets and squares, Maritzuli has revived the Biarritz (Lapurdi) *ezpata-dantza* and *inauteriak*.

THE GOAL OF TRADITIONAL DANCES

In many local traditions home-grown groups look after their own village or town dances with care and grace as well as performing them in public: for example, the Oñatz group with the *Corpus dantzak* of Oñati (Gipuzkoa), the Oinarin group with the *trokeo-dantzak* of Antzuola (Gipuzkoa) and the Oinkari group with the *inauteri-dantzak* (carnival dances) of Beskoitze (Biscous, Lapurdi). In other cases, however, there are not enough people to maintain a level of young people's dance festivals, and so groups from larger towns or cities maintain several dance repertoires.

There are several dance groups that, after taking on the research and recuperation of a tradition, present this on stage or in town squares. The Andra Mari dance group from Galdakao (Biscay) has for some decades undertaken a huge amount of work researching, collecting and diffusing several repertoires from Biscay and Navarre. In Biscay itself, the Elai Alai

mais lapurtarraren ikasle izandakoa, hainbat urtez aritu da Argiarekin elkarlanean, eta Maritzuli konpainiarekin aurkeztu ditu bere lanak. Ondarearen transmisioa eszenaren bitartez gauzatzeko, ikerketa, jantzitegi aberatsa eta eszenaratze koloretsuak proposatu ditu Iruretagoienak. *Ixtorio Mixtorio* (1997), *Ingura Mingura* (2000) edo *Kutxa a la Pil* (2005) izan dira Maritzuliren sorkuntza-lanetako batzuk, eta Jon Iruretagoienak gidatutako *Aurrez-aurre* (2009) azken ikuskizunarekin Italiako Errenazimentuko dantzen eta euskal dantza tradizionalen arteko konparaketa aurkeztu zuen. Agertokia kalearekin eta plazarekin uztartuz, Biarritzeko ezpata-dantza eta inauteriak birsortu ditu Maritzulik.

TRADIZIOZKO DANTZAK HELBURU

Tokian tokiko tradizio askotan herriko taldeak dira beren herriko dantzak mimoz eta distiraz zaindu eta plazaratzen dituztenak: Oñatz taldeak Oñatiko Corpus eguneko dantzak, Oinarin taldeak Antzuolako trokeo-dantzak edo Oinkari taldeak Beskoitzeko inauteri-dantzak, adibidez. Haatik, beste zenbaitetan, herrian bertan ez dago nahikoa gazte dantza-festari merezi duen mailan eusteko, eta herri handietako eta hiriburu-taldeek eusten diete zenbait dantza-errepertoriari.

Badira hainbat dantza-talde, tradizioaren ikerketa- eta berregite-lanak burutu ondoren, errepertorio horiek eszenaratzen edo plazaratzen nabarmendu direnak. Galdakaoko Andra Mari dantzari-taldeak Bizkaiko eta Nafarroako hainbat errepertorio aztertzen, biltzen eta zabaltzen lan eskerga egiten ari da aspaldian. Bizkaian bertan, Portugaleteko Elai Alai, Bilboko Basurto auzoko Beti Jai Alai edo Santutxuko Gaztedi taldeak dantza tradizionalekin osatutako ikuskizunak prestatu, eta ezagutzera eman dituzte beste zenbait talderekin batera.

Arabako dantzen bilketa eta hedapenean nabarmendu da Gasteizko Indarra taldea, eta Nafarroako folklore-dantzak ikertzen eta ezagutzera ematen lan handia egin du Iruñeko Ortzadar elkarteak. Iruñean bertan, Duguna taldeak, hiriburuko dantza-tradizioen birsortze-lan eredugarria egin du. Aitzindariak elkarteak, Zuberoako zenbait herritako dantza-taldeak biltzeaz gain, herrialde hartako dantza-tradizioan oinarritutako ikuskizunak antolatzen ditu. Gipuzkoako Goierriko dantzen errepertorio adierazgarria, bestetik, berrituta eta txukunduta plazaratu du Beasaingo Aurtzaka dantza-taldeak. Donostiako Goizaldi, Añorgako Arkaitz, Irungo Kemen, Azkoitiko Sahatsa, Tolosako Udaberri edo Elgoibarko Haritz dantza-taldeak, Gipuzkoako dantza tradizionalak nagusi dituzten emanaldietan nabarmendu dira. Kresala taldeak, berriz, luzaroan bere zuzendari izan zen Gene Yurrek landutako estiloari jarraitu dio, eta euskal dantza tradizionalak eszenaratzeko dantzakera loratua eta teatralizatua darabil.

DANTZA TRADIZIONALAK ABIAPUNTU

Azken urteotan, folklore-dantzak abiapuntu hartuta eszenara begira ikuskizunak sortzen dituzten taldeak ugaldtu dira. XX. mendearen lehen erdian *Saski Naskik*, *Eresoinkak* eta *Elai-Alaik* irekitako bidetik, *Olaeta*, *Oldarra*, *Etorki* edo *Schola Cantorum* taldeek jarraitutako joera emankorra izan da. Eredu honen ezaugarriak dantza tradizionaletan oinarritutako

22. Trinitate erromeria. Kuartango, 2016.

22. Open-air dance. Kuartango (Araba), 2016.

group from Portugalete, the Beti Jai Alai group from Basurto and the Gaztedi group from Santutxu —the latter two both neighbourhoods of Bilbao— have prepared performances made up of traditional dances, and presented them with several other groups.

The Indarra group from Vitoria-Gasteiz has collected and diffused the dances of Araba, the Ortzadar association from Pamplona has done a lot of work on researching and promoting the folkloric dances of Navarre. In Pamplona itself, the Duguna group has carried out exemplary work reviving the dance traditions of the capital. The Aitzindariak association, as well as gathering together groups from several towns and villages in Zuberoa, organises performances based on the dance traditions of those towns and villages. Meanwhile, the Aurtzaka dance group from Beasain has performed restored and polished versions of the significant repertoire of dances from the Goierri district of Gipuzkoa. The Goizaldi dance group from San Sebastian, the Arkaitz group from Añorga, the Kemen group from Irun, the Sohatsa group from Azkoitia, the Udaberri group from Tolosa and the Haritz group from Elgoibar have all concentrated on the principal traditional dances of Gipuzkoa in their performances. The Kresala group, meanwhile, has followed the style established by its director for many years, Gene Yurre, and offers traditional Basque dances on stage in an elaborate and theatrical form of dance.

23

suiteak, balletaren estetikara hurbildu nahi duen dantzakera estilizatua, kantua eta dantza uztartzeko joera eta dantzaren erabilera narratiboa dira. Mende aldaketarekin batera, ordura arteko talde handien (40-50 lagunek osatutakoak) ondoan, talde txikiagoak (5-10 kide ingurukoak) sortzen hasi ziren.

Estilo horretako tamaina txikiko lehen taldea Gozategi musika-taldearen emanaldietan aurkeztu zen 1996. urtean, Jesús Mari Garateren ekimenez. Bertan parte hartu zuen, besteak beste, Edu Muruamendiarek; garai hartan aurreku eta dantza solte txapelketetan nabarmendu zen eta ordura arte Koruko Ama Birjinaren Eskola —Schola Cantorum— taldean dantzari aritutakoa zen. 1997an Aukeran dantza-konpainia sortu zuen Muruamendiarek. Harrezkero, antzoki-sarean

23. *Biz Hitza*, Aukeran dantza-konpainia. 2019.

23. *Biz Hitza* performance. Aukeran dance company. 2019.

TRADITIONAL DANCES AS A POINT OF DEPARTURE

In recent years, taking folklore dances as a point of departure, groups that create shows with an eye to performing them on stage have increased greatly. During the first half of the twentieth century, the path opened up by *Saski Naski*, Eresoinka and Elai-Alai was a productive direction to follow for the Olaeta, Oldarra, Etoriki and the Schola Cantorum groups. The characteristics of this model were suites based on traditional dances, stylised forms of dance which sought to approximate the aesthetics of ballet and the narrative use of dance. Together with changes through the century, following the custom of having large groups up to that time (made up of forty or fifty members), smaller groups of around five to fifteen members began to emerge.

Perhaps the first group to adopt this new smaller form debuted during a performance by the musical group Gozategi in 1996, on the initiative of Jesús Mari Garate. Edu Muruamendiarez, among others, took part in this performance; he stood out as a champion *aurreku* and *dantza solte* (free dance) dancer at the time, and had also until then had been a member of the Koruko Ama Birjinaren Eskola or Schola Cantorum. Muruamendiarez founded the Aukeran dance company in 1997. And from then on, this company grew successfully with its performances on the theatre circuit. Taking the steps of the *dantzari-dantza* and *dantza-solte* championships of Gipuzkoa, Zuberoa and Biscay as its foundation, works by Aukeran featured choreographies adjusted to new forms of music, costume and lighting. Some of their works include *Sutargi* (2001), *Izena duen guztia omen da* (2003), *Bideak* (2006), *Burniak* (2011) and *Biz Hitza* (2019).

In 1999, a four-piece group that was taking part in *aurreku* and *dantza solte* championships prepared another smaller kind of performance; specifically, the Laxok group offered several performances of the show *Upeletan Erronka*, and in 2001, one member of the group, Jon Maya, formed his own company: Kukai. Kukai has worked on several projects with Mireia Gabilondo and the Tanttaka theatre company. It combines choreographies based on traditional Basque dance with a contemporary dance language. Some of the works that Kukai has developed are *1937, gogoaren bidezidorretatik* (2002), *Otehitzari Biraka* (2005), *Hnuy illa...* (2008), *Gelajauziak* (2014), *Oskara* (2016) and *Erritu* (2018). Kukai won the Spanish National Dance Prize in 2017.

Beginning from the foundations of traditional Basque dances, Aukeran and Kukai are two significant groups that offer performances with a modern aesthetic, and in the 2010s both groups performed the most number of shows in the Basque Country. These two groups have been received enthusiastically on the path they have forged by the theatre circuit, the media and the public. Starting from a basis of traditional foundations, they employ a stylised dance method and they combine folklore dance steps with another kind of choreographic language. They are groups made up of around ten dancers each, and they create performances that are most suited to small and medium-sized theatres. Lighting plays an important part of both group's performances and, as regards music, they both employ works from the field of folk and contemporary musical artists. Whilst they have appeared with live musical accompaniment, they mostly use a recorded soundtrack.

Following the Aukeran and Kukai model, several groups have emerged from a background in traditional dances which now create new choreographies and performances. Aiert Beobide, a dancer for more than

arrakastaz zabaldu dira konpainiak egindako ikuskizunak. Gipuzkoako, Zuberoako, Bizkaiko dantzari-dantzako eta dantza solte txapelketetako urratsak oinarri hartuta, musika, janzkera eta argiztapen berrietara egokitutako koreografiak batzen dituzte Aukeraren lanek. *Sutargi* (2001), *Izena duen guztia omen da* (2003), *Bideak* (2006), *Burniak* (2011) eta *Biz Hitza* (2019) dira produzitu dituen lanetako batzuk.

1999an, aurreku eta dantza solte txapelketetan parte hartzen ari zen laukote batek formatu txikiko beste ikuskizun bat prestatu zuen; hain zuzen, *Upeletan Erronka* ikuskizunaren hainbat emanaldi eskaini zituen Laxok taldeak eta, 2001ean, Jon Maya taldeko kideak bere konpainia propioa sortu zuen: Kukai. Mireia Gabilondo eta Tanttaka antzerki-konpainiarekin elkarlanean zenbait lan egin ditu Kukaik. Euskal dantza tradizionalako urratsetan oinarritutako koreografiak eta dantza-lengoaia garaikideak uztartu dituzte. *1937, gogoaren bidezidorretatik* (2002), *Otehitzari Biraka* (2005), *Hnuy illa...* (2008), *Gelajauziak* (2014), *Oskara* (2016) eta *Erritu* (2018) dira Kukaik ekoiztutako lan batzuk. Kukaik Espainiako Dantza Sari Nazionala jaso zuen 2017. urtean.

Aukeran eta Kukai euskal dantza tradizionaletik abiatuz estetika modernoko ikuskizunak proposatzen dituzten bi talde azpimarragarrienak dira, eta 2010eko hamarkadan Euskal Herrian dantza-emanaldi gehien egin dituztenak dira. Antzoki-sareak, komunikabideek eta ikusleek harrera beroa egin diote bi talde horiek urratutako bideari. Oinarri tradizionaletik abiatuta dantzakera estilizatu darabilte, eta folklore-dantzetako urratsak beste koreografia-lengoaiekin lotzen dituzte. Hamar dantzari inguruko taldeak dira, eta antzoki txikietara eta ertainetara egokitzen diren ikuskizunak ekoizten dituzte. Argiztapenak garrantzi handia izaten du bi taldeen ikuskizunetan, eta musikari dagokionez folk-estiloko eta musika garaikideko sortzaileen lanak darabiltzate. Zuzeneko musikariekin aritu izan diren arren, grabatutako soinu-banda darabilte gehienetan.

Aukeran eta Kukai taldeen ereduari jarraituz hainbat talde sortu dira euskal dantza tradizionaletik abiatuta koreografia berriak eta ikuskizunak sortzen ari direnak. Aukeran taldean hamar urtetik gora egin dituen Aiert Beobide dantzariak Haatik konpainia zuzentzen du. Villabonako Oinkari taldeak ikuskizun propioak eta antzerki- eta musika-taldeekin elkarlanak bateratzen ditu. Lapurdi, Bilaka kolektiboak euskal dantzatik abiatutako sorkuntza-lanak sustatzen ditu.

24. *Oskara*, Kukai dantza-konpainia. Victoria Eugenia antzokia, Donostia, 2016.

ten years in the Aukeran group, directs the Haatik group. The Oinkari group from Villabona (Gipuzkoa) combine their own shows with collaborations with musical and theatre groups. In Lapurdi the Bilaka collective develops creative works based on Basque dance.

24. *Oskara* performance, Kukai dance company. Victoria Eugenia Theatre, San Sebastian (Gipuzkoa), 2016.

Dantzaldi gidatuak eta dantzazaleak

Dantza tradizionalen emanaldiak ikusteko aukerez gain, gero eta zabaldiago daude zuzenean dantza egin ahal izateko aukera eskaintzen duten dantzaldiak. Dantza-taldeetako parte-hartzaileak dantzariak badira, gidatutako erronomia horien parte-hartzaileak dantzazaleak dira. Musika-talde baten zuzeneko doinura, dantza-maisu batek gidatzen du dantzaldia, egingo duten dantza bakoitzari buruzko argibideak eman, eta dantza-ezagutzarik ez duten parte-hartzaileak dantzan jartzen ditu. 1990eko hamarkadan, Gasteizko Udalaren Folklore Eskolak dantzaldi-egutegia antolatu zuen eta eskolako irakasleak jarri zituen dantzaldiak dinamizatzen. Horiek eta hiriburuetako festetan antolatzen ziren dantzaldi irekiak izan daitezke gidatutako erromerien aurrekariak Euskal Herrian. Garai bertsuan, Lapurdiko kostaldean dantza-jauziak edo mutxikoak dantzatzeko ikastaroak ugaritu, eta asteburuetako mutxiko-dantzaldiak zabalduz joan ziren. Bilboko Kafe Antzokian *Urbeltzen Dantza Ganbara* dantzaldia abian jarri zuten, non Juan Antonio Urbeltz aritu zen gidari-lanetan eta Marian Arregi emaztea eta Mikel Urbeltz semea musikari-lanak bete zituzten.

Nolanahi ere, dantzaldi gidatuen eztanda Patxi Pérez dantza-irakasle lapurtarraren eskutik gertatu zen. Frantziako Gennetines herrian egiten den *Le Grand Bal de l'Europe* jaialdian erabiltzen zen eredu aplikatzen hasi zen euskal dantzeekin eta Europan zabaldutako beste hainbat dantzarekin. Batbiru taldearekin, Tapia eta Leturiarekin eta Patxi eta Konpainiarekin ehunka plaza dantzarazi ditu Patxi Pérezek azken mende honen hasieratik.

Dantzazaleen mugimendua hazten ari da XXI. mendean ere. Sabin Bikandik eta Patxi Labordak gidatuta, Aiko taldeak dantzaren irakaskuntza-ereduak eraberritzeko ekarpenak egin ditu eta dantzazaleen bilkurak ugaltu eta sistematizatu egin dira. Jokin Otamendi, Aniez Cecon, Patxi Montero, Mikel Lasarte, Jokin Irungarai, Josu Garate eta beste hainbat dantzaldi-gidari aritzen da gidatutako erromeriak plazaratzen eta herritarrak dantzan jartzen.

Guided Dances and the Passion for Dance

As well as the option of watching traditional dance performances, there are more and more dances which offer people the opportunity to dance directly in a group. If people who take part in dance groups are dancers, people who take part in these guided dances are dance aficionados. To the tunes of a live musical band, a dance master guides or leads the dance by giving people information about each of the dances they will undertake; and helping those participants who do not know the dance to get dancing.

In the 1990s, the municipal folklore school in Vitoria-Gasteiz organised a dance calendar and arranged for students at the school to help out by livening up the dances. These events, together with the open dances organised during big city festivals could be considered the forerunners of these guided dances in the Basque Country. At the same time, on the coast of Lapurdi courses for people to study the *dantza-jauziak* and the *mutxikoak* (young boy's dances) multiplied, and at weekends *mutxiko* dances were held more and more frequently. Meanwhile, the Urbeltzen Dantza Ganbara (Urbeltz's dance chamber) began functioning at the Kafe Antzokia (Theatre Café) in Bilbao, in which Juan Antonio Urbeltz was the guide and his wife Marian Arregi and son Mikel Urbeltz supplied the music.

In any event, this explosion in guided dances began with a dance teacher from Lapurdi, Patxi Pérez. He started by applying the model used at the *Le Grand Bal de l'Europe* (Great European Ball) festival in Gennetines, France, to Basque dances and many other dances from all over Europe. Since the beginning of the new century, together with the Batbiru group, Tapia eta Leturia (Tapia and Leturia, a *trikitixa* or diatonic accordion player and *panderoa* or tambourine player), and Patxi eta Konpainia, Patxi Pérez has brought hundreds of town squares to life with participatory dances.

The dance aficionados' movement continues to grow in the twenty-first century. The Aiko group, led by Sabin Bikandi and Patxi Laborda, has made a significant contribution to modernising dance teaching methods, as well as helping to increase and systematise gatherings of dance aficionados. Jokin Otamendi, Aniez Cecon, Patxi Montero, Mikel Lasarte, Jokin Irungarai, Josu Garate and many other dance guides organise guided dances in public for locals.

25

Euskal dantzarien diaspora

1661ean, Parisen lehen balleta osatzera joan ziren euskaldunen biderei jarraituz, XXI. mendeko lehen hamarkadetan ere, hainbat euskal dantzari bere dantza-ibilbidea atzerrian egiten ari dira. Berrogeita hamar dantzari gora dira nazioarteko ballet-konpainiatan eta -proiektutan ari direnak. XX. mendean, zenbait *gerrako umek* eman zituzten lehen urratsak ballet-konpainia entzutetsuetan. Bi izen nabarmendu ziren: Fermín Aldabaldetrekue eta Gerardo Viana.

36ko gerrak eztanda egin, eta 1937an gauzak okertzen hasi zirenean, atzerrira bidali zituzten milaka euskal umeren artean izan ziren *Treku* eta Viana. Fermín Aldabaldetrekue edo *Pirmin Treku*, zazpi urte zituela iritsi zen Ingalaterrara bere arrebekin, eta nerabezaroan heldu zion dantzari han. Sadler's Wells Balleten, ondoren Royal Ballet bezala berrizendatu zuten konpainia entzutetsuan aritu zen 1948-1961 bitartean. Gerardo Viana *Vladimiro*, berriz, Sobietar Batasunera atzerriratu zuten gerratik babestu nahian, eta Tulako Musika eta Komedian aritu zen dantzan 1940ko hamarkadan.

Tantoka-tantoka, zenbait dantzari egin dute atzerrirako bidea han dantzan trebatu eta dantzatik bizibidea ateratzeko. Xabier Urbeltz Alemanian, Wuppertaleko eta Hanburgoko balletetan aritu

25. Itziar Mendizabal, *The firebird*, The Royal Ballet. Royal Opera House, Londres, 2019.

The Basque Dance Diaspora

25. *The firebird*, Itziar Mendizabal, The Royal Ballet. Royal Opera House, London, 2019.

Following the journey undertaken by Basques to form the first ballet in Paris in 1661, in the early decades of the twenty-first century too, numerous Basque dancers have dance careers abroad. Indeed, there are at present over fifty Basque dancers in international ballet companies and projects. In the twentieth century, several "war children" took their first steps in famous international ballet companies. Two names stand out: Pirmin Treku and Gerardo Viana.

When the Spanish Civil War broke out in 1936 and events took a turn for the worse in 1937 (with the victory of Franco's forces in the Basque Country), Treku and Viana were amongst thousands of Basque children evacuated from the war. Fermín Aldabaldetrekue or "Pirmin Treku" was seven years old when he arrived in England with his sisters, and he became a dancer there in his adolescence. Between 1948 and 1961, after first appearing in the Saddler's Wells Ballet, he joined the world famous Royal Ballet. Meanwhile, Gerardo Viana or "Vladimiro" was evacuated to the Soviet Union where he was later a member of the Tula Music and Theatre Company in the 1940s.

Little by little, in an effort to boost their careers, several dancers have gone abroad to become skilled professional dancers. In Germany, Xabier Urbeltz appeared in the Wuppertal and Hamburg ballets during the 1960s; Jon Beitia danced in the Joffrey Ballet in New York; and Hilde Koch and Ion Garnika worked in Frankfurt with William Forsythe. After these seeds had been sown, in San Sebastian several dancers spread their wings and began dancing for renowned European companies. In the 1980s, José Ángel Pellejero, "Katxua", was a member of three famous companies under the choreographer Maurice Béjart, the Cullberg Ballet and the dancer and choreographer Pina Bausch; Sandi Gorostidi was also a member of Béjart's ballet company; Iñaki Landa was part of the Barcelona Contemporary Ballet company; Leire Ortueta danced for the Royal Ballet in the 1990s; Josu Mujika was a member of the Micha Van Hoecke Ensemble; and José Antonio Begiristain danced for the Dance Company of Spain. Basque dancers also created both classical and contemporary dance ensembles: Juan Carlos García from Bilbao formed the Lanònima Imperial company, Álvaro de la Peña from San Sebastian established the Iliacan company and Inés Boza from Pamplona created the Senza Tempo company.

Lucía Lakarra from Zumaia (Gipuzkoa) is the brightest star to have emerged out of a long list of Basque dancers during the new millennium. After familiarising herself with the profession at the Thalia academy in San Sebastian and in Víctor Ullate's company in Madrid, she reached her peak under the choreographer Roland Petit at the Marseilles Ballet. Since then, she has received the highest praise and the most important international awards. She was a member of the San Francisco Ballet between 1997 and 2002, and from 2003 onwards has been the star of the Munich Opera Ballet. Among other prizes, she has received the Nijinsky and Benois Awards, the most prestigious awards in the field of international ballet, and she was named the Dancer of the Decade in the Kremlin in Moscow. Lakarra's precise, measured and expressive dance

zen 1960ko hamarkadan; Jon Beitia New Yorken, Joffrey Balleten aritu zen; Hilde Koch eta Ion Garnika Frankfurten, William Forsythekin aritu ziren lanean. Donostian ereindako haziaren ondorioz, zenbait dantzarik hegoak astindu eta Europako talde entzutetsuetan dantzari hasi ziren. 1980ko hamarkadan José Ángel Pellejero *Katxua* Europako hiru konpainia entzutetsutan aritu zen —Maurice Béjart, Cullberg Ballet eta Pina Bausch—; Béjarten Sandi Gorostidi ere aritu zen; Iñaki Landa Bartzelonako Ballet Contemporáneo taldean; Leire Ortueta Royal Balleten aritu zen 1990eko hamarkadan; Josu Mujika Van Hoecke-k gidatutako Ensemble konpainian; José Antonio Begiristain Espainiako Dantza Konpainian. Dantza klasikoan eta garaikidean euskal dantzariak ez zeuden geldi egoteko: Juan Carlos García bilbotarrak Lanónima Imperial konpainia sortu zuen garai berean, Álvaro de la Peña donostiarrak Iliacan konpainia eta Ines Boza iruindarrak Senza Tempo konpainia sortu zituzten.

Lucía Lakarra zumaiarra da milurteko aldaketa-garaian euskal dantzarien harrobiak eskaini duen izar distiratsuen. Donostiako Thalia akademian eta Madrilgo Víctor Ullateren konpainian trebatu ondoren, Marseillako Balletean Roland Petit-en agindupean jo zuen gailurra, eta harrezkero laudorioak eta nazioarteko sari handienak jaso ditu Lakarrak. San Frantziskoko Balletean aritu zen 1997-2002 bitartean, eta 2003tik Municheko Operako Balleteko izarra da. Besteak beste, Nijinski eta Benois sariak eskuratu ditu, nazioartean balletaren alorrean ematen diren sari ospetsuenak dira, eta hamarkadako dantzari bikainena izendatu dute Moskun, Kremlin Jauregian. Lakarraren dantzakera zehatz, neurtuak eta adierazkorak munduko antzoki nagusietako ikusleak eta kritikariak liluratu ditu.

Munduko opera-etxe eta tradizio handiko ballet-konpainia arranditsuetan ibilbide profesional arrakastatsuek egiten ari da, baita ere, Itziar Mendizabal. Hondarribiko dantzaria Zuricheko Balletean eta Leipzigen aritu ondoren, Londreseko Royal Ballet ospetsura iritsi zen 2010ean; lehen bakarlarria da bertan. Halaber, Jirí Kylián-ek zuzendutako Nederlands Dans Theaterren dantzari-ibilbide oparoa burutu du Urtzi Aranburuk. Igor Yebra, bere aldetik, Madrilgo Erkidegoko Balletean, Erromako Operako Balletean edo Bordeleko Operako Balletean lehen dantzari izan da, besteak beste. Yebra Ivan Beldurgarriaren rola Kremlin jokatu duen errusiarra ez den lehenengo dantzaria izan da. Bilboko dantzaria Uruguako Ballet Nazionalaren zuzendari artistikoa da. Yebra bezala, Juan Carlos Santamaria koreografoak teknika klasikoa oinarri hartu zuen bere lanean. 2016an zendu zen. 2008an jasotako Espainiako Sari Nazionalak Santamariak dantzaren alorrean egindako lanari aitortza egin zion.

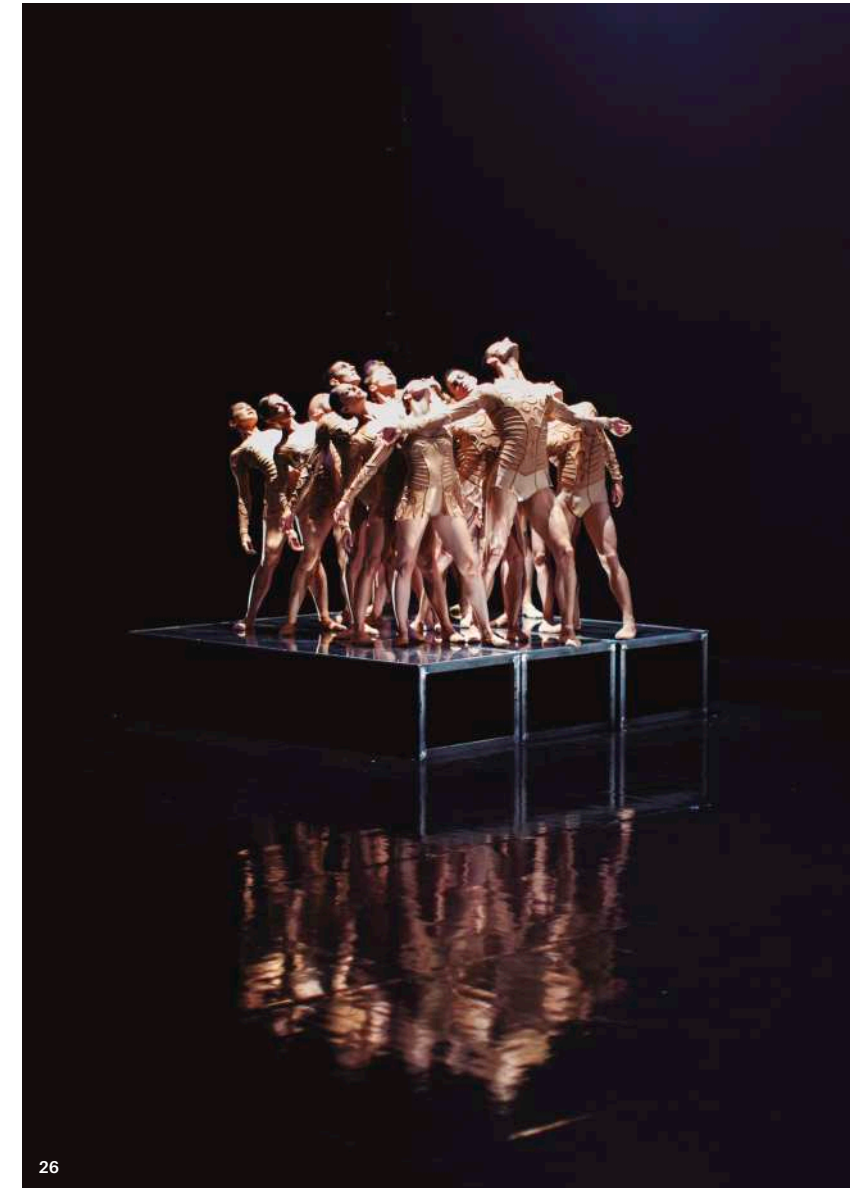
Berrogeita hamar baino gehiago dira Europan lanean diharduten edo azken urteotan aritu diren euskal dantzariak. Ameriketan, Asian eta Ozeanian ere badira zenbait, baina Europan aritzen dira gehienak. Ander Zabala, Jone San Martín eta Amancio González Frankfurten daude, The Forsythe Companyn; Alicia Amatriain eta Oihane Herrero, Stuttgart Balleten; Asier Uriagereka, Beatriz Uhalte eta Asier Edeso, Monte-Carlo Balleten; Iratxe Ansa eta Jorge Nozal, Nederlands Dans Theaterren; Amaya Lubeigt, Bremengo dantza-konpainian; Amaia Ugartetxe, Veronako Arenako Balleteko dantzaria da; Asier Orbelzu eta Sonia Setién, Vienako Balletekoak; Elvis Val, Hannoverreko Operako Balletean aritu da; Eneka Bordato Lyoneko Operako Balletean; Erick Odriozola

26. *Magifique*, Malandain Ballet Biarritz. dFERIA, Victoria Eugenia antzokia, Donostia, 2010.

26. *Magifique* performance, Malandain Ballet Biarritz. dFERIA, Victoria Eugenia Theatre, San Sebastian, 2010.

style has dazzled public and critics alike at major world theatres.

Among the Basque stars leading successful careers in the most famous opera houses and longstanding ballet companies of Europe, there is also Itziar Mendizabal. The dancer from Hondarribia (Gipuzkoa), after appearing in the Zurich and Leipzig ballets, went to the Royal Ballet in London in 2010; there, she is the first soloist. Likewise, Urtzi Aranburu has led a long and productive professional dance career as part of the Nederlands Dans Theater, under the direction of Jirí Kylián. Igor Yebra, meanwhile, has been principal dancer for (amongst others) the Ballet of the Autonomous Community of Madrid, the Rome Opera Ballet and the

Marseillan eta Alemanian ibili da; Iker Murillo Zurich Balleten aritu da; Ion Agirretxe Flandeseko Royal Balleten dantzatu da eta Espainiako Dantza Konpainia Nazionalen dihardu; Iñaki Azpillaga, Última Vez-Wim Vandekeybus konpainian; Iñaki Urrutia, Irlanda Balleten; Jaione Zabala, Nuremberg Balleten; Javier Amo eta Jon Beitia Fernández Municheko ballet-konpainian aritu dira; Jon Vallejo Dresdeko Operako ballet-konpainian ari da; Juan Kruz Díaz de Garaio Sasha Waltz & Guests konpainiako kidea da; Juanjo Rodríguez English National Balleten aritu da eta bertan ari da orain Aitor Arrieta; Julliete Villemin, Stuttgarten; Mikel Jauregi, Flandesen; Nerea Barañano, Danimarkako Operako ballet-konpainian; Verónica Villar, Wiesbadeneko ballet-konpainian; Cristina García Fonseca, Zaragozako La Mov konpainian; Marta Coronado, Belgikako Rosas konpainian; Liova Díez, BMK konpainian.

Zenbait euskal dantzari Europatik kanpoko dantza-konpainia profesionaletan ari dira. Iratxe Beorlegi Mexikoko Konpainia Nazionalen ari da; Jean Philippe Malaty-k Aspen Santa Fe Balleten egin du bere bidea. Ipar Amerikan, baita ere, Alfonso Martín Tulsa Ballet Theaterren dantzaria da. Japonian, berriz, K-Ballet Company-n aritu da Carlos Martín.

Aipatutako gehienak dantza klasikoan eta neoklasikoan nabarmendu diren dantzariak dira eta, nagusiki, estilo horretan aritzen diren antzoki publiko, opera-etxe, dantza-konpainia nazional eta dantza-konpainia pribatuetan ari dira. Horietako gehienetan dantza garaikidea indarrez sartu da azken hamarkadetan, eta dantzari gehienak estilo anitzetan lan egiteko prestatuta daude gaur egun.

Badira ordea, antzerki-dantza berrian ari direnak, eta antzoki eta egitura sendorik gabe konpainia txikietan eta malguetan ari direnak. Ikerketa eta sorkuntza, interpretazioa eta koreografia, lankidetzak eta erresidentzia-denboraldiak uztartzen dituzte, baita joan-etorrian bizitzeko jarrera ere. Euskal Herrian ondo kostata bultzatzen eta zabaltzen dituzte euren dantza-lanak eta, ondorioz, oin bat atzerrian eta bestea etxean dituztela bizi dira. Mikel Aristegi, Damián Muñoz, Germán Jauregi, Eider Rodríguez, Iker Gómez, Jon Ugarriza, Idoia Zabaleta, Fabián Thomé, Eneko Balerdi eta Saioa Ibáñez dira horietako batzuk.

Bordeaux Opera Ballet. He was the first non-Russian to perform the role of Ivan the Terrible in the Kremlin and be the first soloist. The Bilbao dancer is the artistic director of the Uruguay Ballet. Like Yebra, the choreographer Juan Carlos Santamaría focused on classical technique in his work. He died in 2016. The Spanish National Prize Santamaría received in 2008 recognized his work in the field of dance.

There are more than fifty Basque dancers working today and in recent years in Europe. There are several others in the Americas, Asia and Oceania, although most ply their trade in Europe. Ander Zabala, Jone San Martín and Amancio González are in the Forsythe Company in Frankfurt; Alicia Amatriain and Oihane Herrero are at the Stuttgart Ballet; Asier Uriagereka, Beatriz Uhalte and Asier Edeso are at the Monte Carlo Ballet; Iratxe Ansa and Jorge Nozal are at the Nederlands Dans Theater; Amaya Lubeigt is at the Bremen dance company; Amaia Ugartetxe dances for the Verona Arena Ballet; Asier Orbelzu and Sonia Setién are at the Vienna Ballet; Elvis Val is a dancer for the Hannover Opera Ballet; Eneka Bordato is at the Lyon Opera Ballet; Erick Odriozola has worked in Marseille and Germany; Iker Murillo is at the Zurich Ballet; Ion Agirretxe has danced for the Royal Ballet of Flanders and works for the National Dance Company of Spain; Iñaki Azpillaga is in the Última Vez-Wim Vandekeybus company; Iñaki Urrutia is at Ballet Ireland; Jaione Zabala is a dancer for the Nuremberg Ballet; Javier Amo and Jon Beitia Fernández are members of the Munich Ballet; Jon Vallejo is at the Dresden Opera Ballet; Juan Kruz Díaz de Garaio is a member of the Sasha Waltz & Guests company; Juanjo Rodríguez is at the English National Ballet, where he is now accompanied by Aitor Arrieta; Julliete Villemin is in Stuttgart; Mikel Jauregi is in Flanders; Nerea Barañano is at the Opera Ballet of Denmark; Verónica Villar is at the Wiesbaden Ballet; Cristina García Fonseca is at the La Mov company in Zaragoza; Marta Coronado is at the Rosas company in Belgium; and Liova Díez is at the BMK company.

Several Basque dancers are at professional dance companies outside Europe as well. Iratxe Beorlegi is at the national company of Mexico; Jean Philippe Malaty has had a career at the Aspen Santa Fe Ballet; staying in the United States, Alfonso Martín is a dancer for the Tulsa Ballet Theater; meanwhile, Carlos Martín has danced for the K-Ballet Company in Japan.

Most of those mentioned stand out as classical or neoclassical dancers, and mostly perform these styles in public theatres, opera houses, national dance companies and private companies. For most of them, however, contemporary dance has become more and more important in recent decades, and most dancers today are able to perform many styles.

Some of them, though, are at new dance theatre groups, in small and flexible companies without a fixed theatre or solid structure. They combine research and creativity, interpretation and choreography, cooperation and residential seasons, as well as a disposition to tour. Not without difficulty, they have promoted and diffused their dance works in the Basque Country as well and as a result, they now live with one foot at home and one abroad. Some of these dancers include Mikel Aristegi, Damián Muñoz, Germán Jauregi, Eider Rodríguez, Iker Gómez, Jon Ugarriza, Idoia Zabaleta, Fabián Thomé, Eneko Balerdi and Saioa Ibáñez.

Dantza-maitaleak

Euskal hiriren batek dantzaren aldeko apustu nabarmena egin badu, hori Biarritz da. Koreografia Zentro Nazionala sortu zuten bertan, 1998an, eta harekin batera Ballet Biarritz konpainia, gaur egun Malandain Ballet Biarritz izendapena duena. Izan ere, Thierry Malandain izan da zuzendaria sorreratik, eta bere eskutik ibilbide sendoa burutzen ari da. Balleta abiapuntu eta helburu ditu konpainiak. Malandainek hogeita hiru dantzari ditu bere esanetara. Ez da tamaina horretara hurbiltzen den beste euskal konpainiarik, hala ere, talde txikia da beste ballet-konpainien neurriarekin alderatuz. Irudimena, ausardia eta talentua baliatuz, nortasun berezia eman dio Malandainek Ballet Biarritzi.

Teknika neoklasikoan trebatuta, egungo eskema estetikoak eta aurkezpen-moduak darabiltza Biarritzeko konpainiak. Thierry Malandainek berak sortutako lanek osatzen dute konpainiaren erreperorioa. Dantzaren historiaren maitale handia izanik, lan klasiko berrirakurketa ausartak egin ditu Malandainek. *Intxaur-hauskailua* (1997), *Magifique* (2009), *Romeo eta Julieta* (2010) eta *Maria-Antonieta* (2019) moduko lanekin nazioarteko antzoki entzutetsuetan bere lana arrakastaz aurkezten ari da. Konpainiak Biarritzen ditu egoitza eta koreografia-zentroa, baina Donostiarekin mugaz gaindiko hitzarmena sinatua duenez, Malandain Ballet Biarritzen lanak batean zein bestean maiz ikus daitezke.

Biarritzek dantzarekin duen lotura estua Koreografia Zentro Nazionalarekin hasi, Malandain Ballet Biarritzekin segi eta *Maitaldia* dantza-jaialdiarekin borobiltzen da. Hogeita hamar jaialditik gora ospatu dira eta tarte horretan ballet konpainia ospetsuenak, abangoardiako talde ausartenak eta euskal konpainia nagusiak ikusi ahal izan dira Biarritzen. Irailean dantzaren aroa da Lapurdiko kostaldeko hirian, eta dagoeneko dantza ikusi eta dantzarekin gozatzeko ohiturak erroto dira bertan.

Biarritzen erditu eta Donostian hazi eta burujabetu zen Dantzaz konpainiak nortasun propioa landu du azken urteotan. Ballet Biarritzen babesean sortu zen, dantzari gazteak babesteko asmoarekin, baina soka askatu, eta Gipuzkoako Diputazioaren eta Eusko Jauralaritzaren babesaz, ibilbide propioa egiten ari da. Adriana Pous-en zuzendaritzapean, nazioarteko eta Euskal Herriko dantzari gazteak batu dira konpainiara. Dantzaz konpainia dantza garaikideko erreperorioa jorratzen ari da. Itzik Galili edo Eric Gauthier ibilbide sendoko koreografoen lanekin, Lukas Timulak moduko sortzaile gazteen eta ausarten proposamenekin eta Hilde Koch eta Jone San Martín euskal dantzari eta koreografia-laguntzaile nabarmenen ekarpenekin, Dantzaz konpainiak dantza-programa erakargarriak plazaratu ditu. Euskal dantzazaleak sustatu eta dantzarekin gozaraztea dute helburu. Halaber, ahalegin berezia egiten dute beren ikuskizunak herriz herri eskaini eta dantza garaikidea euskal lurralde osora eramateko.

Dance Lovers

One Basque city, Biarritz (Lapurdi), stands out for its contribution to dance. A National Choreographic Centre was established there in 1998, together with the Biarritz Ballet company, which was renamed the Malandain Ballet Biarritz. Indeed, Thierry Malandain has been its director since its foundation and he has led it along a successful professional trajectory. The company's point of departure and goal is ballet, and for this purpose Malandain has twenty-three dancers under him. There is no other Basque company that comes close to this size, but this is small when compared to the size of most ballet companies. Making use of imagination, courage and talent, he has imbued the Malandain Ballet Biarritz with its own special identity.

The Biarritz company, which is skilled in neoclassical technique, functions according to contemporary aesthetic outlines and presentation models. The company repertoire is composed of works created by Thierry Malandain himself. As a great lover of dance history, Malandain has recently undertaken a bold rereading of classical works. As a result, with works like *Intxaur hauskailua* (1997), *Magnifique* (2009) and *Romeo and Juliette* (2010) he presents his work with great success at prestigious international theatres. The company has its headquarters and choreographic centre in Biarritz, but as it has also signed an open agreement with San Sebastian, one can often see Malandain's work in both cities.

The close connection between Biarritz and dance began with the creation of the National Choreographic Centre, continued with the Malandain Biarritz Ballet and is rounded off with the *Maitaldia* dance festival. Over thirty festivals are held, in which the most famous ballet companies, the boldest avant-garde groups and the main Basque dance companies have taken part. September marks dance season in this city on the coast of Lapurdi, and a tradition of watching and enjoying dance has taken root there.

Born in Biarritz and raised in San Sebastian, the Dantzaz company has developed its own identity in the last few years. It was created with the help of the Biarritz Ballet, with the aim of encouraging young dancers. Yet it broke free and, with the aid of the Provincial Council of Gipuzkoa and the Basque Government, is forging its own career path. Under the direction of Adriana Pous, young international as well as Basque dancers come together in the company.

The Dantzaz company develops a contemporary dance repertoire. With the solid choreographic works of Itzik Galili or Eric Gauthier, the bold productions of the young creative artist Lukas Timulak and the obvious contributions of the Basque dancers and assistant choreographers Hilde Koch and Jone San Martín, the Dantzaz company has performed attractive programmes in public. Likewise, its objective has been to champion aficionados of Basque dance and encourage people to cherish dance, and it makes a special effort to offer its shows in as many towns as possible and take contemporary dance to the whole Basque Country.

27

Sortzaile glokalak

Berrogei urtetik gora dira euskal dantza garaikidearen aitzindariak lehen ahaleginak eta lehen joan-etorriak egin zituztela. 1960ko hamarkada bukaeran José Lainez eta Concha Martínez bide-erakusleak izan ziren eta ordura arte Euskal Herrian arrotzak ziren dantzaren forma berriak landu zituzten. Herbeheretako Het National Balleten aritu ziren dantzan, eta Donostian Anexa dantza garaikideko taldea sortu zuten. Anexa taldearen bidez dantza garaikidearen lurra goldatu zuten, eta haiek eragindako olatuak hainbat dantzari eta irakasle dantzan jarri zituen; besteak beste, Iñaki Landa, Julio Durán, Mentxu Medel, Mentxu Alkorta, Javier Legorburu, Katxua eta Ana Moreno dantzari buru-belarri lotu zitzaizkion. Iruñera aldatuta, Laineztarrek Yauskari taldea sortu zuten. Iparraldean, Mizel Théret-ek Ekarle konpainia eratu eta dantza garaikidearen alorrean gaurdaino jarraitu duen sorkuntza-ibilbide luzeari ekin zion.

Ondotik etorri diren gehienek kanpora jo dute ikastera eta, dinamika profesionaletan hasi direnean, batetik bestera ibiltzera ohitu dira. Badira operazio-basea Euskal Herrian ezartzea erabaki dutenak, nahiz eta jakin dantza-sorkuntzak eta -hedapenak erakunde, programatzaile, komunikabide eta ikusleen aldetik babes urria duela. Egoitza etxean izan arren, eserleku finkorik gabekoa da eta, beraz, atzerrira joan eta etxera itzultzen jarraitu dute; ikasten, ikusten, konpartitzen, irakasten eta desikasten. Eta, aldi berean, emanaldiak eskaintzen, saltzen eta, Euskal Herrian jarraitu ahal izateko, ogia nola edo hala irabazten. Beste

27. Itzik Galiliren *Things I Told Nobody* ikuskizunaren pasartea, Dantzas konpainia. Donostia, 2013.
28. NAN, Ertza konpainia. Gasteszena antzokia, Donostia, 2013.

Glocal Artists

27. Part of the *Things I Told Nobody* performance by Itzik Galili, Dantzas company, San Sebastian (Gipuzkoa), 2013.
28. NAN performance, Ertza company, Gasteszena Theatre, San Sebastian, 2013.

It has been over forty years since the pioneers of contemporary Basque dance undertook their first efforts and first tours. In the late 1960s, José Lainez and Concha Martínez opened up new avenues of exploration and until that time they were unusual forms of dance in the Basque Country. They had been dancers at the Het National Ballet in the Netherlands, and they founded the Anexa contemporary dance group in San Sebastian. Through the Anexa group, they cultivated the contemporary dance terrain, and their influence encouraged several dancers and teachers on a professional career path; among others, Iñaki Landa, Julio Duran, Mentxu Medel, Mentxu Alkorta, Javier Legorburu, Katxua and Ana Moreno became dancers because of such determination. Moving to Pamplona, the Lainez siblings established the Yauskari group. In the Northern Basque Country, meanwhile, Mizel Théret founded the Ekarle company and to this day, has continued in a long creative career in the field of contemporary dance.

Most of the people that followed have gone abroad to study, and when they begin working professionally, they usually move around a lot. Some of them decide to base their operations in the Basque Country, yet they choose this path knowing they enjoy little support from organisations, promoters, the media and the public for their creation and transmission in the field of dance. While they have locales, they usually lack any fixed public seating so they continue to travel and return home intermittently; studying,

28

29

zenbaitek bidea, harremanak, lankideak zein proiektuak atzerrian dituzte, baina bihotzak etxera ekartzen ditu eta ustez kontrako bidea egiten saiatzen dira.

Damián Muñoz gasteiztarrak Bartzelonan du egoitza 2010. urte ingurutik eta, Virginia Garcíarekin batera, bere lan gehienak han produzitu ditu. Muñozek, 1995ean bere konpainia sortu zuenetik, giza harremanak malenkoniak dantzatzuz ibilbide artistiko sakona borobildu du. Traspasos dantza-konpainian eman zituen lehen urratsak eta ondoren Puertas Abiertas eta Moaré konpainietan jardun zuen. Virginia Garcíarekin sortu zuen La Intrusa konpainiarekin emanaldiak egin ditu hogeita bost herrialdetan.

Mikel Aristegi, Donostiara maiz itzultzen bada ere, Alemanian bizi da aspaldian. Dantza garaikideko ikasketak Essen-en egin, eta Alemanian jardun du nagusiki, baina Suitzan, Italian eta Euskal Herrian ere egin ditu koreografia-lanak. Aristegi Sasha Waltz nazioarteko sortzaile entzute-tsuairekin dantzari- eta koreografo-lanetan aritu da.

Asier Zabaletak joan-etorriko ibilbidea egin du. Ezkioko dantzariak Adeshoras eta Hojarasca moduko konpainietan dantzatu ondoren, Suitzara jo eta 1999-2004 bitartean Alias konpainiarekin jardun zuen dantzari- eta sorkuntza-lanetan. Ondoren, Euskal Herrira itzuli eta Ertza konpainia sortu zuen non produkzio pertsonal sendoa garatu duen. Zabaleta euskal dantza garaikidearen nahitaezko erreferentzia bihurtu da.

29. *N O W*, LASALA konpainia. 2016.

29. *N O W* performance, LASALA company. 2016.

observing, sharing, and teaching. And, at the same time, presenting and selling performances and, in order to remain in the Basque Country, they do whatever is needed to earn a crust. Others have their careers, contacts, colleagues and projects abroad, but their hearts bring them home and they try to forge a career against what their heads tell them.

Damián Muñoz from Vitoria-Gasteiz has been based in Barcelona since about 2010 and most of his work is there, together with Virginia García. Since he founded his company in 1995, Muñoz has completed his profound artistic career by creating dances based on the melancholy nature of human relations. He took his first steps in the Traspasos company and he later worked for the Puertas Abiertas and Moare companies. Virginia García created the La Intrusa company, which has performed in twenty-five countries.

Although he often returns to San Sebastian, Mikel Aristegi has lived in Germany for some time. He studied contemporary dance in Essen and has worked mainly in Germany, although he has produced choreographic works in Switzerland, Italy and the Basque Country. Aristegi has worked with Sasha Waltz, the internationally renowned contemporary dance artist.

Asier Zabaleta has had a much travelled career. After dancing with the Adeshoras and Hojarasca companies, this dancer from Ezkio (Gipuzkoa) settled in Switzerland between 1999 and 2004, where he took part in dance and creative work. Then, returning to the Basque Country, he founded the Ertza company, in which he has created a strong personal production. Zabaleta has become an indispensable point of reference in contemporary Basque dance.

Idoia Zabaleta from Vitoria-Gasteiz studied new improvisational dance in Barcelona, Amsterdam and New York. She was a dancer for the Mal Pelo company and thereafter, after founding her own company, Moare, she has worked tirelessly on creative projects. She has a degree in biology; she often works on creation in the interaction between disciplines and artists. In 2008, together with Juan González, she created the Azala scenic research space and since then has managed the development and diffusion space. In the meantime, she has also worked on projects with several international artists and she presents her works in many places.

For Ion Munduate, together with other kinds of materials and installations, the body is a creatively artistic instrument. He trained as a dancer in Paris, Belgium and London, amongst other places. He mostly works in research and production in the fields of video and performance art. He ran the Mugatxoan programme in Arteleku (the contemporary art centre of San Sebastian), together with Blanca Calvo.

Matxalen Bilbao is a choreographer who uses her own body as her main source of artistic creativity; she is based in Bilbao. She pays attention to aesthetics and the use of new forms of music in order to create dance movements for her body. The goal of Blanca Arrieta, from Vitoria-Gasteiz, meanwhile, is to exploit all the resources her body possesses in order to communicate, and she has done her most outstanding work with her own Ciento Cincuenta Cuerdas company as well as with the Irish Modern Dance company.

Natalia Monge has presented most of her work through her involvement in the Organik group. Her creative work is provocative and humorous. Pantxika Telleria from Lapurdi has created work for both adults and children with the Elirale company; likewise, she has made attempts to

Idoia Zabaleta gasteiztarrak dantza berria eta inprobisazioa ikasi zituen Bartzelonan, Amsterdamen eta New Yorken. Mal Pelo konpainiarekin aritu zen dantzan eta, ondoren, Moare bere konpainiarekin sorkuntzan buru-belarri dihardu. Biologian lizentziatua da; diziplinarteko eta artisten artean interakzioa eta sorkuntza-lanak sustatu ditu. 2008an, Juan Gonzálezekin batera, Azala eszena ikerketa-gunea sortu zuen eta, ordutik, gunea kudeatzen du. Nazioarteko hainbat sortzailerekin dituen proiektuak tarteko, han eta hemen aurkezten ditu bere lanak.

Gorputza, bestelako materialekin eta instalazioekin batera, arte-sorkuntzarako tresna da Ion Munduaterentzat. Parisen, Belgikan eta Londresen, besteak beste, trebatu zen dantzan. Batik bat bideoaren eta performancearen alorrean ikerketa- eta ekarpen-lanetan dabil. Mugatxoan programa kudeatu zuen Artelekun Blanca Calvorenkin batera. Matxalen Bilbao sorkuntzarako oinarria gorputzean bertan jartzen duen koreografoa da; egoitza Bilbon du. Estetika zaindua eta musika berriak baliatzen ditu bere gorputza dantzan jartzeko. Blanca Arrieta gasteiztarrak, berriz, gorputzak komunikatzeko dituen baliabide guztiak ustiatzeko xedea du, eta Ciento Cincuenta Cuerdas bere konpainiarekin eta Irish Modern Dance konpainiarekin elkarlanean zenbait lan nabarmen egin ditu. Organik taldearen bidez plazaratzen ditu Natalia Mongek bere lanak. Probokazioa eta umorea darie bere sorkuntzei. Pantxika Telleria lapurtarrak Elirale konpainiarekin helduentzako eta umeentzako lanak sortu ditu; halaber, euskal dantzaren tradiziozko sistemak ulertu eta ikuspegi garaikidez birsortzeko saiakerak egin ditu.

Iker Gómez antzerki fisikoa deritzana jorratuz ezagutzera ematen ari da. Suitzako Ballet Nazionalean, Alemaniako Resenzurg Tanztheater eta Katalunian Gellabert-Azzopardi konpainietan aritu da. Bere lanetan eszena-zuzendaritza, koreografia eta ikus-entzunezko sormenak uztartu ohi ditu eta, dadaismotik eta dantza klasikotik abiatuz, dantza fisikoa eta ikus-entzunezkoak barne biltzen dituzten sorkuntzak plazaratzen ditu. Egungo estetikaz jantzitako gorputz-hizkuntza fisikoa darabil Judith Argomanizek Lasala konpainian. Igor Calongek eszena-proposamen berritzaileak eginez ibilbide artistiko berriak sustatzea du helburu Cielo Raso konpainiaren bidez. Eva Guerrerok, bere aldetik, dantza, antzerkia, bideo-dantza, performancea eta narratiba berrien eremuan, gorputzetik abiatzen den sorkuntzaren alorrean dihardu Doos kolektiboan. Olatz de Andrés, berriz, Lökke konpainiarekin proiektu koreografikoetan eta pedagogikoetan aritzen da dantza eta mugimendua tresna nagusi dituela.

30. *The Big Game*, Lökke konpainia. 2018.

30. *The Big Game*, 2018. Lökke company.

understand traditional Basque dance systems and recreate them with a contemporary gaze.

Iker Gómez promotes what is termed physical theatre. After training in the Institut del Teatre in Barcelona, he worked for the National Ballet of Switzerland, the Resenzurg Tanztheater in Germany, and the Gellabert-Azzopardi company in Catalonia. He typically combines stage direction, choreography and audio-visual creativity in his work and, using Dadaism and classical dance as a point of departure, he produces artistic creations combining physical and audio-visual dance. Judith Argomaniz uses physical body language dressed in contemporary aesthetics in the Lasala company. Igor Calonge aims to promote new artistic directions through innovative scenic proposals in the Cielo Raso company. Eva Guerrero, for her part, works in the Doos collective in the field of creation that takes as its starting point the body in new dances, theatrics, video dances, performances and narratives. Olatz de Andrés, meanwhile, works with the Lökke company on choreographic and pedagogic projects with dance and movement as her main tools.

Dantza-egutegia

TOKIAN TOKIKO DANTZA TRADIZIONALA

OTSAILA-MARTXOA-APIRILA

- **Otsailak 3, San Blas:** txulalai Guardian.
- **Otsaila, martxoa eta apirileko larunbatetan eta igandeetan:** maskaradak Zuberoan.
- **Igande inaute:** talai-dantza Amezketa, txantxo-dantza Abaltzisketa, zahagi-dantza Markina-Xemeinen, sorgin-dantza Antzuolan, kaskarotak Uztaritzen.
- **Astearte inaute:** zortzikoa Lantzen, sagar-dantza Arizkunen, momotxorroak Altsasun.
- **Pazko igandea:** bolantak Luzaiden.

MAIATZA

- **Maiatzak 3, Santikutz:** ezpata-dantza Legazpin.
- **Maiatzak 15, San Trokaz:** dantzari-dantza eta erregelak Abadiñon.
- **Asenzio:** Loinazko San Martinen ezpata-dantza Beasainen.

EKAINA

- **Corpus:** Corpus dantzak Oñatin, Bestaberri Heletan.
- **Ekainak 23:** soka-dantza Donostian, Zarautzen, Irunen; San Juanen kantaita Urdiainen.
- **Ekainak 24, San Joan:** bordon-dantza Tolosan, dantzak Guardian, mutil-dantzak Arizkunen, axeri-dantza Andoainen.
- **Ekainak 29, San Pedro:** dantzari-dantza eta erregelak Berrizen, kaxarranka eta Donibaneke aureskua Lekeitio, trapatan Donezteben.

UZTAILA

- **Uztailak 2, Santa Isabel:** ezpata-dantza Antion, Zumarragan.
- **Uztailak 4:** aureskua Hermua-Larrean.
- **Uztailak 7, San Fermin:** ezpata-dantza Lesakan.
- **Uztailak 16, Karmen:** ezpata-dantza, brokel-dantza eta soka-dantza Añorgan.
- **Uztailako hirugarren larunbata:** mairuaren alardea eta trokeo-dantzak Antzuolan.
- **Uztailak 26, Santa Ana:** santaneroen esku-dantza Ordizian.

ABUZTUA

- **Abuztuak 3, San Esteban:** bordon-dantza eta makil-dantzak Beran.
- **Abuztuak 5, Ama Birjina zuria:** arku-dantza Lanestosan, zortzikoa Gasteizen.

Dance Calendar

LOCAL TRADITIONAL DANCE

FEBRUARY-MARCH-APRIL

- **3 February, San Blas:** *txulalai* in Guardia (Araba).
- **Saturdays and Sundays in February, March and April:** *maskaradak* in Zuberoa.
- **Igande inaute (Carnival Sunday):** *talai-dantza* in Amezketa (Gipuzkoa), *txantxo-dantza* in Abaltzisketa (Gipuzkoa), *zahagi-dantza* in Markina-Xemein (Biscay), *sorgin-dantza* in Antzuola (Gipuzkoa), *kaskarotak* in Uztaritze (Lapurdi).
- **Astearte inaute (Carnival Tuesday, Mardi Gras or Shrove Tuesday):** in Navarre *zortzikoa* in Lantz, *sagar-dantza* in Arizkun, *momotxorroak* in Altsasu.
- **Easter Sunday:** *bolantak* in Luzaide (Navarre).

MAY

- **3 May, Santikutz (Day of the Cross):** *ezpata-dantza* in Legazpi (Gipuzkoa).
- **15 May, San Trokaz (Saint Torquatus):** *dantzari-dantza* and *erregelak* in Abadiño (Biscay).
- **Asenzio (Feast of the Ascension):** Loinazko San Martinen (Saint Martin of the Ascension) *ezpata-dantza* in Beasain (Gipuzkoa).

JUNE

- **Corpus Christi:** *Corpus dantzak* in Oñati (Gipuzkoa), *Bestaberri* in Heleta (Lapurdi).
- **23 June (Saint John's Eve):** *Soka-dantza* in San Sebastian, Zarautz and Irun (Gipuzkoa); *San Juanen kantaita* in Urdiain (Navarre).
- **24 June, San Joan (Feast Day of Saint John):** *Bordon-dantza* in Tolosa (Gipuzkoa), *dantzak* in Guardia (Araba), *mutil-dantzak* in Arizkun (Navarre), *axeri-dantza* in Andoain (Gipuzkoa).
- **29 June, San Pedro (Saint Peter the Apostle):** *dantzari-dantza* and *erregelak* in Berriz, *kaxarranka* and *Donibaneke aureskua* in Lekeitio; *trapatan* in Doneztebe (Navarre).

JULY

- **2 July, Santa Isabel (Saint Elizabeth):** *ezpata-dantza* in Antio, Zumarraga (Gipuzkoa).
- **4 July:** *aureskua* in Hermua-Larrea (Araba).
- **7 July, San Fermin (Saint Fermin):** *ezpata-dantza* in Lesaka (Navarre).
- **16 July, Karmen (Our Lady of Mount Carmel):** *ezpata-dantza*, *brokel-dantza* and *soka-dantza* in Añorga (Gipuzkoa).
- **Third Saturday in July:** *mairuaren alardea* and *trokeo-dantzak* in Antzuola (Gipuzkoa).
- **26 July, Santa Ana (Saint Anne):** *Santaneroen esku-dantza* in Ordizia (Gipuzkoa).

AUGUST

- **3 August, San Esteban (Saint Stephen):** *bordon-dantza* and *makil-dantzak* in Bera (Navarre).
- **5 August, Ama Birjina zuria (Virgin Mary):** *arku-dantza* in Lanestosa (Biscay), *zortzikoa* in Vitoria-Gasteiz.

- **Abuztuak 10, San Lorentzo:** San Juan dantzak Berastegin, San Lorentzo dantzak Iruñean.
- **Abuztuak 11, San Tiburtzio:** ezpata-dantza eta ingurutxo Leitzan.
- **Abuztuak 15, Ama Birjina:** ezpata-dantza eta aureskua Begoñan, Bilbon.
- **Abuztuak 16, San Roke:** San Roke dantza Deban.
- **Abuztuak 24, San Bartolome:** soka-dantza Elgoibarren.

IRAILA

- **Irailak 8, Ama Birjina:** dantzari-dantza Izurtzan, Muskildako Ama Birjinaren dantzak Otsagabian, Arrateko Amaren dantzak Eibarren.
- **Irailak 29, San Migel:** dantzari-dantza lurretan, ezpata-dantza Markina-Xemeinen, paloteadoa Cortesen.
- **Iraileko azken asteburua:** Aldapako San Ferminen ezpata-dantza Iruñean.

URRIA

- **Urriko lehen igandea:** Errebonbiloen aureskua Elorri, ingurutxo Amezketan, gorulariak lurretan.

DANTZA TRADIZIONALEN JAIALDIAK

- **Iruñea-Eibar:** *Ezpalak* Dantza Tradizionalaren Nazioarteko Jaialdia (maiatzeko azken asteburua).
- **Donostia:** *Laurin* Nazioarteko Folklore Jaialdia (ekaineko laugarren asteburuan).
- **Portugalete:** Nazioarteko Folklore Jaialdia (uztaileko laugarren astean).
- **Galdakao:** *Folklore Bizian* Nazioarteko Folklore Jaialdia (uztaileko hirugarren astean).
- **Irun:** Bidasoaldeko Gazteen Nazioarteko Folklore Jaialdia (uztaileko hirugarren astean).

BALLET- ETA DANTZA-JAIALDIAK

- **Biarritz:** *Maitaldia* (irailean).
- **Bilbo:** *Dantzaldia* (udazkenean).
- **Donostia, Irun, Erreterria, Baiona:** *Dantza Hirian* (irailean).
- **Bilbo:** *Lekuz leku* (ekainean).

DANTZALDI IREKIAK

- **Iruñea, Gasteiz, Bilbo, Donostia** eta **Baionako** jaietan.
- **Durango:** *Dantzaldi Ibiltaria*.
- Patxi eta Konpainia, Aiko taldea, Errebal, Herrixa Dantzan.
- **Gasteiz:** *Dantza Plazan*, maiatzetik urrira bitarteko asteburuetan eta *Iluabarrean dantzan* Oihanederren.
- **Bilbo:** Urbeltzen *Dantza Ganbara*, Kafe Antzokian, hileko lehen asteazkenetan.

- **10 August, San Lorentzo (Saint Lawrence):** *San Juan dantzak* in Berastegi (Gipuzkoa) *San Lorentzo dantzak* in Pamplona.
- **11 August, San Tiburtzio (Saint Tiburcio):** *ezpata-dantza* and *ingurutxo* in Leiza (Navarre).
- **15 August, Ama Birjina (Assumption of the Blessed Virgin Mary):** *ezpata-dantza* and *aureskua* in Begoña, Bilbao.
- **16 August, San Roke (Saint Roch):** *San Roke dantza* in Deba (Gipuzkoa).
- **24 August, San Bartolome (Saint Bartholomew the Apostle):** *soka-dantza* in Elgoibar (Gipuzkoa).

SEPTEMBER

- **8 September, Ama Birjina (Birth of the Blessed Virgin Mary):** *dantzari-dantza* in Izurtza (Biscay), *Muskildako Ama Birjinaren dantzak* in Otsagabia (Navarre), *Arrateko Amaren dantzak* in Eibar (Gipuzkoa).
- **29 September, San Migel (Saint Michael):** *dantzari-dantza* in lurreta and *ezpata-dantza* in Markina-Xemein (Biscay), *paloteado* in Cortes (Navarre).
- **Last weekend in September:** Aldapako San Ferminen *ezpata-dantza* in Pamplona (Navarre).

OCTOBER

- **First Sunday in October:** *Errebonbiloen aureskua* in Elorrio (Biscay), *ingurutxo* in Amezketa (Gipuzkoa), *gorulariak* in lurreta (Biscay).

TRADITIONAL DANCE FESTIVALS

- **Pamplona and Eibar (Gipuzkoa):** *Ezpalak* international traditional dance festival (last weekend in May).
- **San Sebastian:** *Laurin* international folklore festival (fourth weekend in June)
- **Portugalete (Biscay):** International Folklore Festival (fourth week in July).
- **Galdakao (Biscay):** *Folklore Bizian* (Living Folklore) International Folklore Festival (third week in July).
- **Irun (Gipuzkoa):** International Folklore Festival for Young People of the Bidasoa District (third week in July).

BALLET AND DANCE FESTIVALS

- **Biarritz (Lapurdi):** *Maitaldia* (September).
- **Bilbao:** *Dantzaldia* (Autumn).
- **San Sebastian, Irun and Erreterria (Gipuzkoa) and Bayonne:** Dance in the City (September).
- **Bilbao:** *Lekuz leku* (June).

OPEN DANCES

- At the festivals of **Pamplona, Vitoria-Gasteiz, Bilbao, San Sebastian** and **Bayonne**.
- **Durango (Biscay):** *Dantzaldi Ibiltaria*.
- Performances by the groups Patxi eta Konpainia, Aiko taldea, Errebal, Herrixa Dantzan.
- **Vitoria-Gasteiz:** *Dantza Plazan* (Dance in the Square), weekends from May to October and *Iluabarrean dantzan* (evening dances) in Oihaneder.
- **Bilbao:** *Urbeltzen Dantza Ganbara* (Urbeltz's Dance Chamber) in the Kafe Antzokia, the first Wednesday of every month.

Bibliografia laburra

Short Bibliography

- Aranburu Urtasun, Mikel (2000): *Danzas y bailes de Navarra*. Pamplona: Gobierno de Navarra.
- Bidador, Joxemiel (2005): *Dantzaren erreforma Euskal Herrian*. Bilbo: Bilboko Udala, Kultura eta Euskara Saila.
- Bikandi, Sabin (2009): *Alejandro Aldekoa: Master of Pipe and Tabor Dance Music in the Basque Country*. Reno: Center for Basque Studies - University of Nevada.
- Fernández de Larrinoa, Kepa (1998): *Fronteras y puentes culturales. Danza tradicional e identidad social*. Pamplona: Pamiela.
- Fernández de Larrinoa, Kepa (2003): *Calendario de fiestas y danzas tradicionales en el País Vasco* (Kepa Fdez. De Larrinoa, dirección y estudio preliminar). Vitoria-Gasteiz: Gobierno Vasco.
- Guilcher, Jean-Michel (1984) : *La tradition de danse en Béarn et Pays basque français*. Paris : La Maison des sciences d'homme.
- Irigoien, Iñaki (1985): *La danza en el País Vasco*. Bilbao: Caja de Ahorros Vizcaína.
- Itzaina, Xabier (2002) : "Danse et chant en Pays Basque nord", in Denis Laborde (dir.), *Kantuketan, l'univers du chant basque*, (209-252 orr.). Bayonne-Saint-Sébastien : Elkar, Institut Culturel Basque.
- Sagaseta, Migel Angel (2011): *Luzaidoko dantzak*. Bilbo: Herritar Berri-Astero/Baigorri-Gara.
- Truffaut, Thierry (1981) : "La danse en Labourd" in *La danse basque*. Bidart : Lauburu.
- Urbeltz, Juan Antonio (1978): *Dantzak. Notas sobre las danzas tradicionales de los Vascos*. Bilbao: Caja Laboral.
- Urbeltz, Juan Antonio (2001): *Danza vasca. Aproximación a los símbolos*. Lasarte-Oria: Etor-Ostoa.

SAREAN / WEBSITES

- <http://dantzan.eus>
Dantzaren inguruko albisteak
Dance information
- <http://www.dantzatlas.navarchivo.com>
Nafarroako dantzen atlasa
An atlas of Navarrese dances
- <https://dantzagune.eus>
Euskal Dantzarien Biltzarra
- <http://addedantza.org>
Euskal Herriko Dantza Profesionalen Elkarte
The Professional Dance Association of the Basque Country
- <https://www.eke.eus/eu/kultura/dantza>
Euskal Kultur Erakundea
- <https://www.gipuzkoa.eus/es/web/dantzagunea/>
Gipuzkoako Dantzagunea

Oier Araolaza Arrieta (Elgoibar, Gipuzkoa, 1972)

Dantzaria da. *Dantzan.eus* atariaren sortzailea eta editorea da. Kezka eta Argia dantzari taldeetan aritzen da dantzari. Antropologian eta Informazio Zientzietan lizentziatua, Musikologian egin ditu doktorego ikastaroak eta euskal dantza eta genero-identitatea aztertu ditu, 2020an, Gizarte Komunikazioa sailean, UPV / EHU, defendatu duen doktorego-tesian. Dantzan Ikasi programa abiatu du, UPV/EHU euskal dantzari buruzko ikasketan saioak eskaini ditu eta Dantzertin, Euskadiko Arte Dramatikoa eta Dantzaren Goi Mailako Eskolan, euskal dantza irakaslea izan da. Eusko Jaurlaritzaren Kulturaren Euskal Kontseiluko kidea da 2010etik.

He is a dancer. He is the founder and editor of the *dantzan.eus* website. He danced in the Kezka and Argia dance companies. He holds a bachelor's degree in Anthropology and Information Sciences, he completed doctoral studies in Musicology and in his doctoral thesis, which he defended at the University of the Basque Country (UPV/EHU) in 2020, he examined Basque dance and gender identity. He started the Dantzan Ikasi (Study Dance) programme, he has offered courses on Basque dance at the UPV/EHU and he teaches Basque dance at Dantzerti, the Basque Higher College of the Dramatic Arts and Dance. He has been a member of the Basque Government's Basque Culture Council since 2010.

KREDITUAK / CREDITS

Euskal Kultura Sailaren edizioa
Basque Culture Collection Edition
Etxepare Euskal Institutua

Testua / Text
Oier Araolaza Arrieta CC BY-SA

Ingeleseko itzulpena
Translation into English
Cameron Watson

Edizioa / Edition
Miriam Luki Albisua

Maketazioa / Layout
Infotres

Diseinua / Design
Mito.eus

Azaleko argazkia / Cover Photo
Ekaitz Zilarmendi

Argitalpen urtea / Publication Year
2021

Argazkiak / Photos

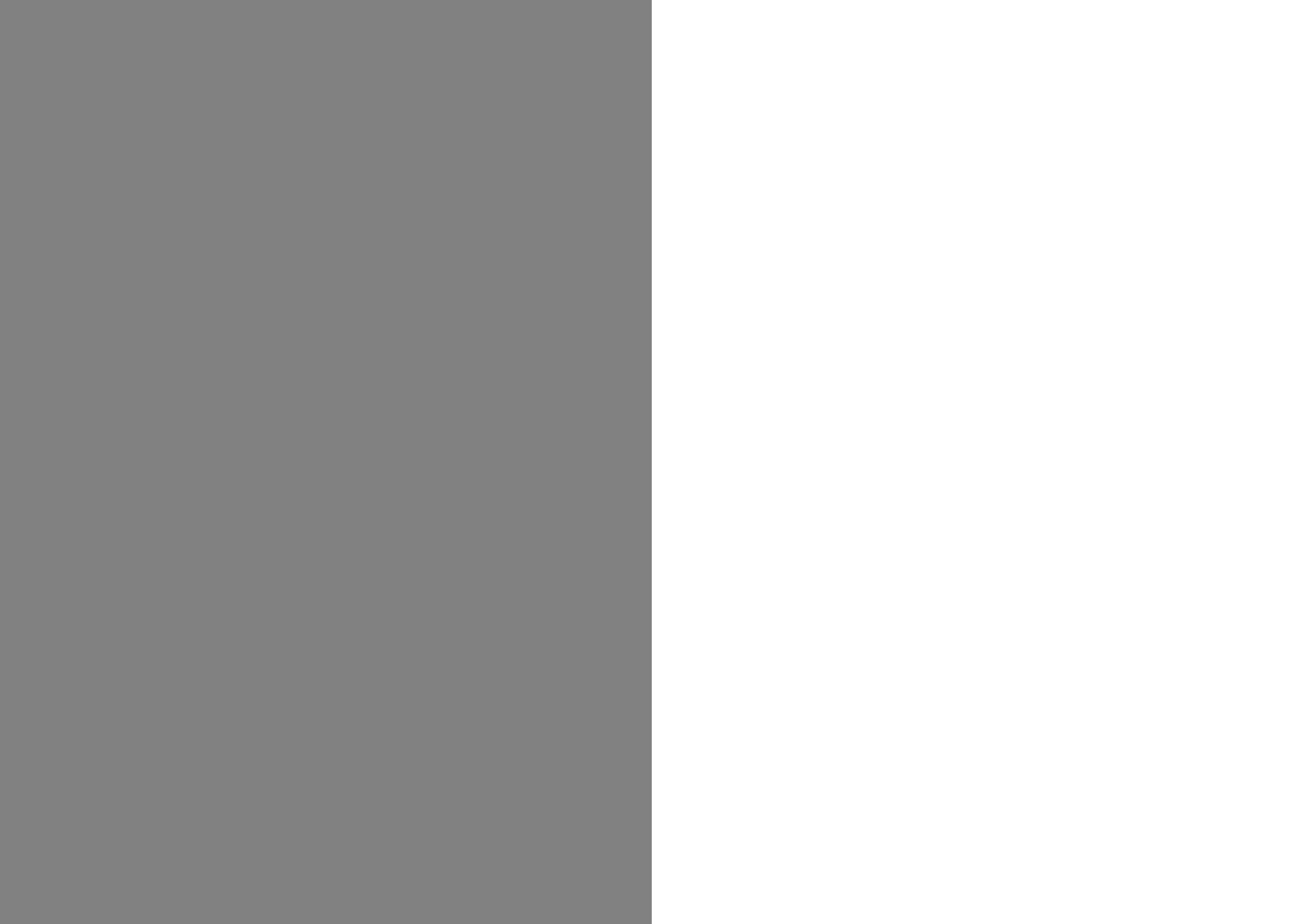
1. Iñaki Zugasti – Dantzan.eus CC BY-SA.
2. Bligh Barker eta Sydney Crocker. Zumalakarregi Museoa. Gipuzkoako Foru Aldundia / Bligh Barker and Sydney Crocker. Zumalakarregi Museum. Provincial Council of Gipuzkoa. CC BY-NC-SA 2.5 ES.
3. Christoph Weiditz, 1529. Alemaniako Museo Nazionala / Germanisches National Museum. CC BY-NC-SA.
4. Indalecio Ojanguren. Guregipuzkoa.eus CC-BY-SA.
5. Vicente Martín. Kutxateka CC BY-SA.
6. Amaïur Aristi – Dantzan.eus CC BY-SA.
7. Oier Araolaza – Dantzan.eus CC BY-SA.
8. Eire Vila – Dantzan.eus CC BY-SA.
9. Iñaki Zugasti – Dantzan.eus CC BY-SA.
10. Jokin Artola – Dantzan.eus CC BY-SA.
11. © Cristian Martínez – EKE.
12. Maite Eizagirre.
13. Amaïur Aristi – Dantzan.eus CC BY-SA.
14. Oier Araolaza – Dantzan.eus CC BY-SA.
15. Felipe Loyola – Dantzan.eus CC BY-SA.
16. Oier Araolaza – Dantzan.eus CC BY-SA.
17. Gorka Bravo.
18. Iñaki Zugasti – Dantzan.eus CC BY-SA.
19. Iñaki Zugasti – Dantzan.eus CC BY-SA.
20. Iñaki Zugasti – Dantzan.eus CC BY-SA.
21. Iñaki Zugasti – Dantzan.eus CC BY-SA.
22. Eire Vila – Dantzan.eus CC BY-SA.
23. David Herraz.
24. Gorka Bravo.
25. Andrej Uspenski.
26. Gorka Bravo.
27. José Usoz.
28. Gorka Bravo.
29. Jan Pol.
30. Jesus Robisco.

Etxepare Euskal Institutua

Etxepare Euskal Institutua erakunde publiko bat da. Gure helburua nazioartean euskara, euskal kultura eta sorkuntza sustatzea eta ezagutzera ematea da, eta, horien eskutik, beste herrialdeekin eta kulturekin harreman iraunkorrak eraikitzea. Horretarako kalitatezko jarduera artistikoak sustatzen ditugu, eta sortzaile, artista nahiz kultura sektoreetako profesionalen mugikortasuna errazten dugu, baita euskararen eta euskal kulturaren irakaskuntza ere. Halaber, nazioarteko eragile kulturekin eta akademikoekin elkarlana bultzatzen dugu. Zeregin horietan guztietan Euskadiko kanpo ordezkariak gertuko bidelagun ditugu.

Etxepare Basque Institute

The Etxepare Basque Institute is a public agency dedicated to promoting Basque language, culture and creative talent internationally, and to building lasting relationships with other countries and cultures in these areas. To this end, we foster quality artistic activities and support the mobility of artists and cultural industry professionals, as well as teaching Basque language and culture. We also encourage collaboration with international stakeholders in both the cultural and academic fields, working closely with the official Basque delegations abroad.

BASQUECULTURE.EUS
THE GATEWAY
TO BASQUE CREATIVITY
AND CULTURE

BASQUE.

Europarrok kultura-ondare oparoa partekatzen dugu, mendeetan zehar izan ditugun trukeen eta migrazio-fluxuen ondorioa dena. Hala, bertako hizkuntzen eta kulturen aniztasuna, berezi egiten gaituen horri esker guztiok jorituria, Europak duen balio handienetako bat da. **BASQUE.** lurralde baten isla da (euskararen lurraldearena), historia baten isla, mundua ulertzeko modu batena, gurea. Bere sustraiez harro dagoen kultura baten adierazpidea da, ikuspegi berri bat eskaintzeko tradizioa eta abangoardia uztartzen jakin duen kultura batena. **BASQUE.** euskal kultura eta sorkuntza garaikideari begiratzeko leihoa da. Musikaren, dantzaren, antzerkiaren, zinemaren, literaturaren, artearen eta beste adierazpide batzuen bidez euskal kultura eta euskara ezagutzera emateko leihoa. Eta, era berean, sormenari zabalik dagoen leku bat da, partekatzeko, zubiak eraikitzeko eta solaserako, kulturen artean elkar aditzen lagunduko diguten elkarrizketa berriei bide emateko.

Europeans share a rich cultural heritage from centuries of trade and migration. Linguistic and cultural diversity is one of Europe's main assets, each of us contributing with our uniqueness. **BASQUE.** is a window into a land (the land of the Basque language, Euskara), a history, a way of seeing the world. It is the expression of a culture proud of its heritage, a people that have learned to embrace difference to create a new vision for tomorrow. **BASQUE.** opens a new door to Basque culture and contemporary creation through music, dance, theatre, cinema, literature, art... and the Basque language. It is a place open to creativity, to sharing ideas, building bridges, sparking new conversation, and fostering dialogue between cultures.

EUSKADI
BASQUE COUNTRY

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

ETXEPARE
EUSKAL
INSTITUTUA